

ศาลเจ้าจีน : ศรัทธาสถานในสังคมไทย

Chinese shrines: Faith in Thai society

เจษฎา นิลสงวนเดชะ*
wo.ai.dami@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งศึกษาเรื่องราวของศาลเจ้าในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร จำนวน 124 ศาลเจ้าที่มีลักษณะเป็นศาลเจ้าจีน จากการสำรวจข้อมูลศาลเจ้าจีนของสำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร ใน 2 ประเด็น คือ (1) ความเป็นมาและมูลเหตุกำเนิดของศาลเจ้าจีน (2) คุณค่าและความสำคัญของศาลเจ้าจีน ผลการศึกษาพบว่า ศาลเจ้าจีนสร้างขึ้นโดยชาวจีนโพ้นทะเลผู้ซึ่งยึดมั่นในประเพณีและความเชื่อดั้งเดิมอย่างเหนียวแน่น พวกเขาสร้างศาลเจ้าขึ้นตามกลุ่มภาษาของตนเอง เพื่อไว้กราบไหว้เทพเจ้าที่กลุ่มตนเคารพนับถือ ถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางศาสนสถานที่สำคัญทางด้านศาสนา ความเชื่อ และพิธีกรรม เป็นจุดรวมของสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมชุมชนที่แสดงให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐานที่มีชาวจีนอาศัยอยู่ ทำให้เห็นร่องรอยของการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวจีนในบริเวณนั้นๆ อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ยังคงมีอิทธิพลมาสู่วิถีชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีน ศาลเจ้าจีนในกรุงเทพมหานครจึงไม่เพียงแต่จะเป็นศาสนสถานแห่งความศรัทธาของชาวจีนในกรุงเทพมหานครเท่านั้น หากยังหลอมรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งในสังคมไทยได้อย่างกลมกลืน

คำสำคัญ : ศาลเจ้าจีน, ประวัติและมูลเหตุกำเนิด, คุณค่าและความสำคัญ

---

* อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

Abstract

This article aims to study 124 Chinese shrines in the Bangkok area, based on a survey of the Bangkok Town Planning Bureau, with a focus on two issues: (1) the background and origin of the Chinese shrine; and (2) the value and importance of Chinese shrines. The study found that the shrines in question were built by overseas Chinese who adhered to traditional beliefs and customs. They built shrines according to their own language group to pay respects to the gods they worshipped. The shrines can be considered as religious centers, and places of religious significance exhibiting the beliefs and rituals which epitomize the cultural symbolism that confirmed the establishment of Chinese communities in the area. Traces of the development and transformation of these communities are unique to the ways of life of the Chinese descendants, and the shrines in Bangkok are not simply temples for the Chinese faithful, but harmoniously integrated features of Thai society.

Keywords: Chinese Shrine, background and origin, values and importance

1. บทนำ

การเดินทางเข้ามาของคนจีนตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ ช่วงทศวรรษที่ 1930 ถึงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 มีคนจีนในเมืองไทยอยู่ราว 3 ล้านคน เวลานั้นประชากรไทยมีเพียงราวๆ 15 ล้านคน เฉลี่ยแล้ว ในจำนวนคน 5 คนก็น่าจะมีคนจีนอยู่คนหนึ่ง นอกเหนือจากสิงคโปร์และมลายูแล้ว เมืองไทยนับเป็นประเทศที่มีคนจีนอาศัยอยู่เป็นสัดส่วนมากที่สุด (อุจิเยยะ, 2553, น.429) ชาวจีนที่อพยพเข้ามาส่วนใหญ่เดินทางมาจากมณฑลฮกเกี้ยนและมณฑลกวางตุ้งของประเทศจีน เมื่อชาวจีนไปอาศัยอยู่ที่ใดก็มักจะทำศาสนสถานที่ใช้ประกอบพิธีกรรมและบูชาเทพเจ้าของตนเสมอ เป็นผลทำให้เกิดการสร้างศาลเจ้าเงินกระจายทั่วไป

คำว่า “ศาลเจ้า” มีความหมายอย่างไร จากคำว่า “ศาล” ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 ให้คำนิยามว่า น. ที่สิ่งสถิตของเทวดา เทพารักษ์ หรือเจ้าผี เป็นต้น เช่น ศาลเทพารักษ์ ศาลเจ้า ศาลเจ้าแม่ทับทิม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น.1,140) คำว่า “ศาลเจ้า” ในภาษาจีน เรียกว่า “เมี่ยว” (廟) เดิมทีหมายถึง สถานที่ที่ชาวจีนใช้เคารพบูชาบรรพบุรุษ ในอักษรานุกรมจีน “ชิวเหวินเจียจื่อ” 《說文解字》 อธิบายว่า “เมี่ยว” หมายถึง สถานที่ที่เคารพบูชาบรรพบุรุษ ดังนั้น ในประเทศจีนก็มีคำว่า จูเมี่ยว (祖廟) หมายถึง ศาลบูชาบรรพบุรุษ (Chai, J., Li, Zh., 2001, p.535) และไท่เมี่ยว (太廟) หมายถึง ศาลบูชาบุพการีของพระเจ้าแผ่นดิน (Xiao, Y., 1982, p.198) สำหรับบทกวีชื่อจิง 《詩經》 ได้กล่าวถึงเมี่ยวว่ามีบรรยากาศที่ศักดิ์สิทธิ์ เครื่องครัด และหลังคามेี่ยวนั้นก็ขยายความหมายที่พูดถึงศาลเจ้าที่นับถือเทพเจ้า (Duan, L., 1996, p.10) ส่วนคำว่า “ศาลเจ้า” ตามกฎเสนาบดีว่าด้วยที่กุศลสถานชนิดศาลเจ้า มีความหมายว่า “สถานที่ก่อสร้างขึ้นเพนทรวดทรงสำหรับประดิษฐานรูปเคารพ และกระทำพิธีกรรมตามลัทธิของคนบางจำพวก เช่น คนจีน เป็นต้น และให้หมายความรวมถึงสถานที่ถาวรซึ่งสร้างขึ้นประกอบกับศาลเจ้า เช่น โรงสำหรับกินเจ เป็นต้น” (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2463, น.405) ดังนั้น การศึกษาในครั้งนี้ ศาลเจ้าจึงหมายถึง ศาลเจ้า โรงเจ และศาลบูชาบรรพบุรุษรวมกัน ตามการนิยามความหมายของอักษรานุกรมจีนและกฎเสนาบดีว่าด้วยที่กุศลสถานชนิดศาลเจ้า กระทรวงมหาดไทย

ศาลเจ้าในประเทศไทยเป็นความเชื่อดั้งเดิมเชิงศาสนาของคนเชื้อชาติต่างๆ มีทั้งของไทย อินเดีย ญวน หรือจีน ซึ่งไม่ได้อยู่ในศาสนาหลักของศาสนาใดศาสนาหนึ่ง ขอบเขตการศึกษาศาลเจ้าในบทความนี้จะศึกษาเฉพาะศาลเจ้าของชนจีนเท่านั้น จำนวนศาลเจ้าเงินในประเทศไทยมีทั้งหมดเท่าไรนั้นยังไม่สามารถสรุปได้ บางข้อมูลระบุว่ามียังมีจำนวนทั้งสิ้น 651 แห่ง (ตัวหนังสือ และบุญยิ่ง ไร่สุขศิริ, 2543, น.246) บางข้อมูลระบุว่ามียังมีจำนวนทั้งสิ้น 657 แห่ง (สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง, 2543, น.10) โครงการสำรวจข้อมูลศาลเจ้าปี พ.ศ.2560 ของกรมการปกครองระบุว่ามียังมีศาลเจ้าที่ขึ้นทะเบียนทั้งสิ้น จำนวน 680 แห่งในพื้นที่ 65 จังหวัดและกรุงเทพมหานคร แต่การศึกษาในครั้งนี้ผู้เขียนจะอ้างอิงตามข้อมูลจากการศึกษา

สำรวจศาลเจ้าจีนในพื้นที่เขตกรุงเทพมหานคร โดยสำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร ทั้งที่ขึ้นทะเบียนตามกฎหมายว่าด้วยที่กุศลสถานชนิดศาลเจ้า จำนวน 77 แห่ง ตามบัญชีรายชื่อที่ได้มาจากการสำรวจของสำนักงานปกครองและทะเบียน กรุงเทพมหานคร (สำนักผังเมือง, 2559, น.44)

จากการศึกษาพบว่า ศาลเจ้าที่ขึ้นทะเบียนตามกฎหมายว่าด้วยที่กุศลสถานชนิดศาลเจ้า ในกรุงเทพมหานคร ทั้งสิ้น 77 แห่ง (กองนโยบายและแผนงาน สำนักผังเมือง, 2554, น.10) เป็นศาลเจ้าที่มีอาคารและรูปเคารพ จำนวน 71 แห่ง เป็นศาลเจ้าที่ไม่มีอาคารและรูปเคารพ ถือเป็นศาลเจ้าร้าง แต่ยังอยู่ในทะเบียนศาลเจ้า 6 แห่ง คือ ศาลเจ้าแม่ไข่มุก ศาลเจ้าแม่ทับทิม แขวงบางขุนนนท์ ศาลเจ้าศาลาพระเสด็จ ศาลเจ้าศาลาสาธารณประโยชน์ ศาลเจ้ากวนอู ซอยวัดนวลนรดิศ และศาลเจ้าปูนเท่างัง แขวงบางค้อ และเป็นศาลเจ้าที่ไม่ได้เปิดให้ผู้คนทั่วไปได้เข้าไปกราบไหว้อีก 1 แห่ง คือ ศาลเจ้าขงจื้อเอี้ยะ นอกจากนี้ยังมีศาลเจ้าที่เป็นศาลาโรงธรรมที่ชาวบ้านในชุมชนใช้เพื่อจัดกิจกรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนาาร่วมกัน ไม่ใช่ศาลเจ้าตามรูปแบบจีน อีก 7 แห่ง คือ ศาลาโรงธรรมบ้านปูน ศาลาโรงธรรมบ้านบุ ศาลาโรงธรรมบ้านขมิ้น ศาลาโรงธรรมตรอกดินสอ ศาลาโรงธรรมต้นจันทร์ ศาลาโรงธรรมบ้านช่างหล่อ และศาลาสาธารณประโยชน์

ศาลเจ้าที่ขึ้นทะเบียนตามกฎหมายว่าด้วยที่กุศลสถานชนิดศาลเจ้าในกรุงเทพมหานคร จำนวน 77 แห่ง ประกอบด้วยเขตพระนคร ทั้งหมด 3 แห่ง คือ 1) ศาลเจ้าบ้านหม้อ (老本頭公古廟) ถนนบ้านหม้อ 2) ศาลเจ้าพ่อเสือ (玄天上帝廟) ถนนตะนาว 3) ศาลเจ้าแม่ทับทิม (水尾聖娘廟) ถนนจักรเพชร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย ทั้งหมด 6 แห่ง ดังนี้ 1) ศาลเจ้ากวนอิมเนี้ย (南海觀音宮) ถนนพลับพลาไชย 2) ศาลเจ้ากวางตุ้ง (廣肇別墅) ถนนเจริญกรุง 3) ศาลเจ้าซิดเซี้ยม่า (七聖媽廟) ถนนไมตรีจิตต์ 4) ศาลเจ้าชินเฮงตั้ว (新興壇) ถนนไมตรีจิตต์ 5) ศาลเจ้าไต้ฮงกง (大峰祖廟) ถนนเจ้าคำรบ 6) ศาลเจ้าหลี่ตี้เมี้ยว (呂帝廟) ถนนพลับพลาไชย เขตสัมพันธวงศ์ ทั้งหมด 22 แห่ง ดังนี้ 1) ศาลเจ้ากวงเอี้ยะ (關帝古廟) ถนนอิสรานุภาพ 2) ศาลเจ้ากวนอู (關帝廟) ถนนพาดสาย 3) ศาลเจ้าขงจื้อเอี้ยะ (孔子爺廟) ถนนอิสรานุภาพ 4) ศาลเจ้าจุนเสียงโจซือ (尊上祖師廟) ซอยวานิช 1 ถนนจักรวรรดิ 5) ศาลเจ้าโจซือก่ง (順興宮) ซอยวานิช 2 ตลาดน้อย 6) ศาลเจ้าชินปูนเถ่าก่ง (新本頭公廟) ถนนมังกร 7) ศาลเจ้าเซียงกง (仙公廟) ถนนทรงวาด 8) ศาลเจ้าเซี้ยเอ็ง (城隍廟) ถนนทรงวาด 9) ศาลเจ้าตันไทโร (真君大帝廟) ถนนผดุงด้าว 10) ศาลเจ้าไทฮั่ว (泰華聖娘廟) ถนนข้าวหลาม 11) ศาลเจ้าปูนเถ่าก่ง (本頭公廟) ซอยวานิช 1 ถนนจักรวรรดิ 12) ศาลเจ้าแม่ทับทิม (天后宮) ถนนทรงวาด 13) ศาลเจ้าแม่ประดู่ (新本頭媽廟) ถนนเยาวพานิช 14) ศาลเจ้าโรงเกือก (漢王宮) ซอยวานิช 2 ตลาดน้อย 15) ศาลเจ้าโรงเจบุญสมาคม (萬金福壽壇) ถนนราชวงศ์ 16) ศาลเจ้าเล่งบ๊วยเอี้ยะ (龍尾古廟) ถนนอิสรานุภาพ 17) ศาลเจ้าเถ่าปูนเถ่าก่ง (大本頭公廟) ถนนทรงวาด 18) ศาลเจ้าเลียงเป็ด (本頭公廟) ถนนเจริญกรุง 19) ศาลเจ้าอานี๊ (觀音聖廟) ซอยวานิช 1 ถนนจักรวรรดิ 20) ศาลเจ้าอานี๊เก็ง (觀音古廟) ถนนพาดสาย 21) ศาลเจ้าอาม้าเก็ง (天后聖母宮) ถนนบำรุงรัฐ 22) ศาลเจ้า

ฮกเลี่ยนเก็ง(福蓮宮) ถนนอภัยราชบำรุง เขตบางรัก ทั้งหมด 4 แห่ง ดังนี้ 1) ศาลเจ้าเจียวเอ็งเปี้ยว (昭應廟) ถนนเจริญกรุง 2) ศาลเจ้าซำอ้วงเอี้ย(三王爺廟) ถนนสี่พระยา 3) ศาลเจ้าซิดเซี้ยม่า (天后聖母宮) ถนนเจริญกรุง 4) ศาลเจ้าปุ่นเถ้าก้ง(老本頭公古廟) ถนนมหานคร เขตดุสิต ทั้งหมด 3 แห่ง ดังนี้ 1) ศาลเจ้าจุยโบเนี้ยว(水尾聖娘廟) ถนนราชวิถี 2) ศาลเจ้าปุ่นเถ้าก้ง (本頭公廟) ถนนนครไชยศรี 3) ศาลเจ้าแม่ไข่มุก ถนนราชวิถี เขตบางซื่อ มีเพียง 1 แห่ง คือ ศาลเจ้าตันไทร (ไม่ทราบป้ายชื่อภาษาจีน) ชุมชนวัดสร้อยทอง ถนนประชาราษฏร์ 1 เขต บางพลัด ทั้งหมด 2 แห่ง คือ ศาลเจ้าพ่อเสือ (玄天上帝廟) คลองบางพลัด และศาลเจ้าศาลา โรงธรรมบ้านปูน ซอยจรัลสนิทวงศ์ 40 เขตบางกอกน้อย ทั้งหมด 9 แห่ง ดังนี้ 1) ศาลเจ้าบ้าน ขมิ้น (本頭古廟) หลังโรงพยาบาลธนบุรี 2) ศาลเจ้าพ่อฉางเกี๊ยะ (鄭皇爺公廟) ถนนพรานนก ตรงข้ามโรงพยาบาลศิริราช 3) ศาลเจ้าแม่ทับทิม (ไม่ทราบป้ายชื่อภาษาจีน) ถนนบางกอกน้อย - ตลิ่งชัน 4) ศาลเจ้าโรงธรรมบ้านขมิ้น ถนนอรุณอมรินทร์ 5) ศาลเจ้าโรงสุกร ริมคลองบางกอก น้อย 6) ศาลเจ้าศาลาโรงธรรมตรอกดินสอ ถนนอรุณอมรินทร์ 7) ศาลเจ้าศาลาโรงธรรม ตันจันท์ 8) ศาลเจ้าศาลาโรงธรรมบ้านช่างหล่อ 9) ศาลเจ้าศาลาโรงธรรมบ้านบุ เขตบางกอกใหญ่ ทั้งหมด 3 แห่ง คือ 1) ศาลเจ้าซำซัวก๊กอ้วง (三山國王廟) ซอยริมคลองบางกอกใหญ่ 2) ศาลเจ้าพระราม ซอยริมคลองบางกอกใหญ่ 3) ศาลเจ้าพระเสด็จ เขตคลองสาน ทั้งหมด 5 แห่ง คือ 1) ศาลเจ้ากวนอู (萬古廟) ถนนกรุงธนบุรี 2) ศาลเจ้ากวนอู (武聖廟) ถนนสมเด็จพระเจ้าพระยา 3) ศาลเจ้าซิ่นทันเก็ง (靖天宮) ถนนกรุงธนบุรี 2 4) ศาลเจ้าซำโนเก็ง (三奶宮) ถนนท่าดินแดง 5) ศาลเจ้าอาเหนียว (南埔宮) ถนนสมเด็จพระเจ้าตากสิน 5 เขตธนบุรี ทั้งหมด 9 แห่ง ดังนี้ 1) ศาลเจ้ากวนอันเก็ง (建安宮) ถนนเทศบาลสาย 1 2) ศาลเจ้ากวนอู ตลาตพลู (忠仁古廟) ถนนเทอดไท 22 3) ศาลเจ้ากวนอู (關聖帝廟) ถนนอิสรภาพ 19 4) ศาลเจ้าโกบ้อ (天后聖廟) ถนนสมเด็จพระเจ้าตากสิน 34 5) ศาลเจ้าตึกดิน (雄鎮古廟) ถนนริมทางรถไฟ 6) ศาลเจ้าปุ่นเถ้าก้ง (本頭公廟) ถนนเทอดไท 7) ศาลเจ้าปุ่นเถ้าก้ง (本頭公廟) ถนนสมเด็จพระเจ้าตากสิน 4 8) ศาลเจ้าสูง บางยี่เรือ (老本頭公廟) ถนนเทอดไท 9) ศาลเจ้าอาเนี้ยเก็ง (烏石寺) ซอยโรงเจ เขตบางกะปิ มีเพียง 1 แห่ง คือ ศาลเจ้าแม่ประสพโชค (ไม่ทราบป้ายชื่อ ภาษาจีน) แขวงคลองจั่น เขตตลิ่งชัน มีเพียง 1 แห่ง คือ ศาลเจ้าพ่อจู้ย (神廟) แขวงตลิ่งชัน เขตทวีวัฒนา มีเพียง 1 แห่ง คือ ศาลเจ้าศาลาสาธารณประโยชน์ (ไม่ทราบป้ายชื่อภาษาจีน) แขวงศาลาธรรมสพน์ เขตภาษีเจริญ ทั้งหมด 3 แห่ง คือ 1) ศาลเจ้ากวนอู (關帝廟) ซอยวัด นवलรดิศ 2) ศาลเจ้าพระลักษมณ์ (ไม่ทราบป้ายชื่อภาษาจีน) สวนกาญจนาภิเษก วัดปากน้ำ 3) ศาลเจ้ารางบัว (關聖廟) ซอยวัดรางบัว เขตบางแค มีทั้งหมด 2 แห่ง คือ ศาลเจ้าพ่อปู่สะแก เฒ่า (ไม่ทราบป้ายชื่อภาษาจีน) ซอยเพชรเกษม 96 และศาลเจ้าแม่ทับทิม (水尾聖娘廟) แขวง บางแคเหนือ เขตจอมทอง ทั้งหมด 2 แห่ง คือ ศาลเจ้าปุ่นเถ้าก้ง (本頭公廟) แขวงบางขุนเทียน และศาลเจ้าปุ่นเถ้าม่า (天后聖母宮) แขวงบางค้อ

บทความนี้ใช้วิธีการศึกษาจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูล ถ่ายภาพ คัดลอกเอกสาร สอบถาม และสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลข่าวสารที่สำคัญ (key informant) โดยเลือกสัมภาษณ์ผู้ที่

เกี่ยวข้องกับศาลเจ้าโดยตรง ใช้ทฤษฎีแนวความคิดของมรดกทางวัฒนธรรม (cultural heritage) ในฐานะของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (cultural landscape) โดยศึกษาประวัติความเป็นมา มูลเหตุของการสร้างศาลเจ้าจีน ตลอดจนคุณค่าและความสำคัญของศาลเจ้าจีนในสังคมไทย เพื่อนำผลการศึกษาดังกล่าวไปใช้ประโยชน์ด้านองค์ความรู้ที่จะนำไปปรับใช้เป็นแนวทางการอนุรักษ์ศาลเจ้าจีนและการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต่อไป

2. ประวัติความเป็นมาของศาลเจ้าบางแห่งในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร

คำกล่าวที่ว่า “จีนและไทยใช้ถิ่นไกล พิน้องกัน” บ่งบอกว่าสายสัมพันธ์ไทย-จีนนั้นมีความเนิ่นนานและมั่นคง ชาวจีนเดินทางมาเมืองไทยตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัย พ่อค้าชาวจีนเดินเรือเข้ามาค้าขายในสมัยอยุธยา มีชาวจีนบางส่วนได้เข้ามาตั้งถิ่นฐาน จนถึงสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ มีชาวจีนเข้ามาค้าขายและพำนักอยู่เป็นจำนวนมาก จากสภาพปัญหาบ้านเมืองของจีนเอง ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการเมือง สงคราม และภัยจากธรรมชาติส่งผลให้ผลผลิตเสียหาย ก่อให้เกิดความอดอยาก ชาวจีนจึงจำเป็นต้องเดินทางอพยพสู่ดินแดนโพ้นทะเล โดยเฉพาะพื้นที่ที่ติดกับทะเล อย่างประเทศมาเลเซีย สิงคโปร์ และประเทศไทย

ชาวจีนที่เดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2330 - 2394) ซึ่งเป็นจำนวนมากประมาณหนึ่งในสี่ของพลเมืองทั้งประเทศในขณะนั้น และเป็นชาวจีนแทบทั้งสิ้น ดังนั้นในสมัยนี้ประเทศไทยจึงค้าสำเภากับชาวจีนเป็นส่วนใหญ่ การอาศัยและรวมกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่นของชาวจีน ก่อให้เกิดวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ปรากฏอย่างมีเอกลักษณ์ในพื้นที่ มี “ความเป็นจีนสยาม” ที่เป็นเอกลักษณ์ต่างหากที่เกิดขึ้นแก่คนเชื้อสายจีนที่อพยพมาตั้งหลักแหล่งทำกิน และมีปฏิสัมพันธ์ติดต่อกับชาวสยามเปลี่ยนแปลงเรียนรู้ประสมประสานทางสังคมวัฒนธรรมกับคนไทยและคนชาติอื่นๆ บนแผ่นดินไทย (เกษียร เตชะพีระ, 2537, น.52) โดยเฉพาะวัฒนธรรมทางความเชื่อที่แสดงให้เห็นตามศาลเจ้า ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ภายหลังจากชาวจีนได้รวมตัวกันเป็นชุมชน จึงเริ่มปลูกสร้างอาคารตามรูปแบบที่คุ้นเคย ทำให้หน้าตาอาคารมีลักษณะตามแบบอย่างในประเทศจีน สัญลักษณ์ที่บ่งบอกความเป็นชุมชน คือ ศาลเจ้าประจำชุมชน เพื่อใช้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ จัดงานต่างๆ และเป็นสถานศึกษาแก่บุตรหลานในชุมชน (พรพรรณ จันทโรนานนท์, 2546, น.85) ปัจจัยที่เกื้อหนุนให้ชาวจีนมีการรวมตัวที่เหนียวแน่น คือ ความเชื่อ เนื่องจากชาวจีนเป็นกลุ่มชนที่มีความเคร่งครัดในขนบธรรมเนียมดั้งเดิมและใช้เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต ทำให้ศาลเจ้ามีความสำคัญต่อวิถีชีวิตประจำวันของชาวจีนเป็นอย่างมาก

ศาลเจ้าจีนในสังคมไทย มีจำนวนมากมายที่เป็นศาลเจ้าที่มีความเก่าแก่ มีอายุมากเกิน 200 ปี ซึ่งมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ในบรรดาศาลเจ้าจีนทั้งหมดในประเทศไทยที่ผู้เขียนได้รวบรวมข้อมูล พบว่า ศาลเจ้าจีนที่มีอายุเก่าแก่ที่สุด คือ ศาลเจ้าชุกัง จังหวัดปัตตานี ซึ่งต่อมาได้บูรณะศาลเจ้าชุกังใหม่ ตั้งชื่อใหม่ว่า ศาลเจ้าเล่งจูเกียง (靈慈宮) หรือชาวบ้านเรียก

กันว่า ศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว ตามหลักฐานจารึกภาษาจีนที่อยู่ในศาลเจ้า บอกปีที่สร้างศาลเจ้าหลังนี้ว่า ตั้งขึ้นเมื่อวันชั้มงคล ปีววนและที่ 2 ศักราชวงศ์เหม็ง ตรงกับปี พ.ศ.2117 ในรัชสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาแห่งกรุงศรีอยุธยา (ทองแถม นาถจำนง และพรพล ปันเจริญ, 2544, น.17) โดยชาวจีนฮกเกี้ยนที่เข้ามาในปัตตานี ตามที่ในจดหมายเหตุพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ประพาสแหลมมลายู คราว ร.ศ.107 แล 108 ก็ได้ระบุชื่อศาลเจ้าแห่งนี้ ความว่า

“...เสด็จพระราชดำเนินขึ้นจากแพ เสด็จเข้าประตูบ้านจีนตรงไปจนถึงศาลเจ้าชุกง แลเป็นข้างตะวันตก เพราะจีนที่นี่ต้องอยู่ในเขตแดนต่างหาก พากไม่พวกแขกขมเหง แต่เดี๋ยวนี้ค้อยังงั้วขึ้น จึงได้ตั้งตลาดติดไปตามริมน้ำอีกแถวหนึ่ง มีตึกใหม่ๆ สร้างขึ้นอีกบ้าง...”

(หอพระสมุดวชิรญาณ, 2467, น.13)

หากแต่ในจดหมายเหตุรายวันของสมเด็จพระบรมราชาปิตุลาธิบตี เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ บันทึกรวันจันทร์ ที่ 10 กันยายน 2431 ปรากฏชื่อของศาลเจ้าแห่งนี้ คือ “ศาลเจ้าชุกง” ความว่า

“...เสด็จกลับจากวัด ล่องมาประทับที่แพที่ช่วยกันปลูกไว้รับเสด็จ เป็นพลับพลาหน้าบ้าน กัปตันจีน เสด็จเข้าประตูบ้านจีน ทรงพระดำเนินไปจนถึงศาลเจ้าชุกง แล้วเสด็จไปตามตลาด จะเสด็จไปทางไหนคนตามดูแน่น...”

(มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2543, น.221)

ศาลเจ้าจีนในสมัยอยุธยามีบันทึกว่าอยู่บริเวณแนวคูชื่อน้ำ ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญสายหนึ่งของกรุงศรีอยุธยา เป็นที่ตั้งของศาลเจ้าปูนเท่าก้ง ดังกล่าวปรากฏใน “คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง” ที่อธิบายไว้ว่า

“มีตลาดเรือที่แม่น้ำรอบกรุงเปนตลาดท้องน้ำ เปนตลาดใหญ่ในท้องน้ำ 4 ตลาด คือตลาดน้ำวนบางกะจะหน้าวัดเจ้าพระนางเชิง 1 ตลาดปากคลองคูจามท้ายสุระแขก 1 ตลาดปากคลองคูไม้ร้อง 1 ตลาดปากคลองวัดเดิมใต้ศาลเจ้าปูนเท่าก้ง 1 เปนตลาดเอกในท้องน้ำ 4 ตลาดเท่านั้น...ตลาดบ้านจีนปากคลองขุนละครไชย มีหญิงละครโสเภณีตั้งโรงอยู่ท้ายตลาด 4 โรง รับจ้างทำชาเราแก่บุรุษ ตลาดนี้เปนตลาดใหญ่ใกล้ทางเรือแลทางบก มีตึกกว้านร้านเงินมาก ชายของงเงินมากกว่าของไทย มีศาลเจ้าจีนศาลหนึ่งอยู่ท้ายตลาด 1...”

(กรมศิลปากร, 2534, น.5)

จากการศึกษาหลักฐานเอกสาร พบว่า ศาลเจ้าแห่งนี้ไม่ปรากฏซากโบราณสถานหรือข้อมูลในเอกสารฉบับอื่น แต่จากเอกสารทำให้การขุดหลวงวัดประตูทรงธรรม เอกสารจากหอหลวงฉบับนี้ ทำให้ทราบว่าชาวจีนเข้ามาติดต่อกับกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่ยุคต้นแล้ว นอกจากนี้ยังทราบถึงวิถีชีวิตของกลุ่มคนจีนที่เข้ามาอยู่อาศัยบริเวณคู่อ่อนหน้า มีการซื้อขายสินค้าเงินในตลาดศาลเจ้าอื่นๆ เช่น ศาลเจ้านางหินลอยที่ได้วัดภูเขาทอง ในเอกสารทำให้การขุดหลวงวัดประตูทรงธรรม เอกสารจากหอหลวงบันทึกไว้ว่า “เมื่อระตูเทศกาลกรุณสงกรานต์ที่แม่น้ำหัวแหลมน่าวัดภูเขาทอง ได้ศาลเจ้านางหินลอยนั้น พวกจีนตั้งโรงต้มสุราแลเลี้ยงสุกรขาย 1” (กรมศิลปากร, 2534, น.10) ในพงศาวดารหลวงหมิงชื่อ 《明史》 บรรพ 324 ตรงส่วนท้ายเนื้อหาวาดด้วยประเทศสยาม ความว่า “ประเทศนี้มีศาลเจ้าซันเป่า (ซาปอกง) เพื่อเซ่นไหว้เจิ้งเหอขุนนางจีน (“其國有三寶廟，祀中官鄭和。”) มีความสอดคล้องกับข้อมูลในหนังสือสำรวจทะเลตะวันออก 《東西洋考》 ที่ระบุว่า “ศาลซันเป่าตั้งอยู่ในบริเวณเขตพื้นที่ที่สอง มีการบูชาซันที่เจิ้งเหอ” (三寶廟在第二關，祀太監鄭和) (Duan, L., 1996, pp.201-202)

ศาลเจ้าเงินในพื้นที่กรุงเทพฯ ที่ได้ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล อย่างเช่น ศาลเจ้าเล่งบ่วยเอี้ยะ (龍尾古廟) ตั้งอยู่ในตรอกอิศรานุภาพ แขวงจักรวรรดิ ศาลเจ้าแห่งนี้สร้างขึ้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 23 ตรงกับสมัยอยุธยาตอนกลาง เนื่องจากป้ายที่เหลืออยู่ในศาลนี้มีจารึกข้อความบ่งบอกถึงปีศักราชของจีน ทำให้ทราบว่าศาลเจ้านี้สร้างขึ้นก่อนปี พ.ศ. 2201 นักวิชาการบางท่านสันนิษฐานว่าประวัติการสร้างศาลเจ้าแห่งนี้ยังไม่มีความแน่ชัด บางท่านสันนิษฐานว่าเป็นศาลเก่าแก่ สร้างขึ้นก่อนสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ เนื่องจากพบป้ายจารึกภาษาจีน ระบุปี พ.ศ.2201 แต่บางท่านก็เห็นว่าไม่น่าจะมีอายุเก่าแก่ถึงเพียงนั้น เนื่องจากป้ายดังกล่าวอาจโยกย้ายมาจากที่อื่นก็เป็นได้ ขณะที่อีกหลายท่านก็คาดว่าเพิ่งสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยชาวจีนแต่จิว (กุลศิริ อรุณภาคย์, 2553, น.36-37) แต่จากการลงพื้นที่สำรวจศาลเจ้านี้ ปรากฏหลักฐานจากระฆังจารึกอักษรจีนในศาลเจ้า ระบุว่าสร้างขึ้นในปีที่ 23 ของจักรพรรดิเต้ากวงแห่งราชวงศ์ซิง คือปี ค.ศ.1843 ซึ่งตรงกับปี พ.ศ.2386

ศาลเจ้าเงินในสมัยกรุงธนบุรี สืบเนื่องจากชาวจีนที่รอดตายจากคราวเสียกรุงและอาสาจีนที่ติดตามพระเจ้าตากสินกษัตริย์ได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพระนครแห่งใหม่ เมื่อคนจีนเหล่านี้ได้อพยพไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ฝั่งพระนคร บริเวณตลาดน้อยมาจนจรดสามเพ็ง ศาลเจ้าที่สร้างในสมัยนั้นมีอยู่สองศาล ซึ่งตั้งอยู่ใกล้เคียงกัน แต่จะมีชื่อว่าอะไรนั้นไม่ได้ปรากฏ ศาลหนึ่งประดิษฐานหลวงพ่อโจ้วซือก ส่วนอีกศาลหนึ่งประดิษฐานเจ้าพ่อกวนอู เมื่อคนจีนย้ายไปอยู่ฝั่งพระนครแล้ว ศาลเจ้าทั้งสองศาลนี้ก็ถูกทอดทิ้งชำรุดทรุดโทรมลง ต่อมาได้มีชาวจีนฮกเกี้ยนซึ่งเป็นบรรพบุรุษของสกุลตันติเวชกุลและสกุลสิมะเสถียร ได้เดินทางมากราบไหว้ที่ศาลเจ้าทั้งสองนี้ ครั้นแลเห็นชำรุดทรุดโทรมก็ไม่คิดที่จะซ่อมแซม แต่ได้ร่วมกันรื้อศาลเจ้าทั้งสองแต่เดิมนั้นลง แล้วสร้างศาลเจ้าขึ้นใหม่ในที่เดิมเป็นศาลเดียว จากนั้นได้อัญเชิญเจ้าแม่กวนอิม

มาเป็นองค์ประธาน และชื่อศาลเจ้าแห่งนี้เป็นที่ใช้ติดต่อสืบมาจนปัจจุบันว่า “ศาลเจ้าเกียนอันเกง” (สำนักงานปลัดกระทรวงการคลัง, 2553, น.18)

ศาลเจ้าจีนในสมัยรัตนโกสินทร์มักจะสร้างศาลเจ้าในย่านสำเพ็ง เยาวราช และตลาดน้อย เช่น ศาลเจ้าโจวซือกง (順興宮) ย่านตลาดน้อย เป็นศาลเจ้าที่ชาวจีนฮกเกี้ยนนับถืออย่างมาก ดังปรากฏในนิราศชมตลาดสำเพ็งของนายบุศย์ ซึ่งได้แต่งขึ้นเมื่อต้นสมัยรัชกาลที่ 6 ความว่า

“ถึงปากตรอกเขี้ยวซือกงพะวงคิด	แห่งสถิตเจ้ามีอยู่ที่ศาล
องค์อารักษ์ศักดิ์สิทธิ์พิสดาร	ใครบนบานสมมาดไม่คลาดคลาย
ท่านศักดิ์สิทธิ์หนักหนาเงินว่าเฮี้ยน	เจ๊กฮกเกี้ยนนับถือการซื้อขาย
ยอมบนบานศาลกล่าวกับเจ้านาย	มิได้วายไหว้เจ้าเหล่าอาเฮีย”

(สำนักผังเมือง, 2559, น.216)

ศาลเจ้าในย่านทรงวาดและย่านสำเพ็งมีศาลเจ้าเล่าปุ่นเถ่าก ศาลเจ้าอเนี้ยเก็ง ศาลเจ้าชินปุ่นเถ่าก ศาลเจ้าแม่ประดู่ ศาลเจ้าจุนเสียงโจวซือก ศาลเจ้าเขี้ยวอั้งก (ศาลเจ้าหลักเมือง) ตั้งอยู่ที่ตรอกชัยภูมิ ส่วนชุมชนชาวจีนย่านตลาดพลู ริมคลองบางหลวง ตั้งแต่วัดจันทรากรมไปถึงปากคลองदान สุดทางไปจนถึงวัดขุนจันทร์และวัดอัปสรสวรรค์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีนแต้จิ๋วและฮกเกี้ยนเข้ามาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีและช่วงต้นรัชกาลที่ 1 มีการสร้างศาลเจ้าจี้หนันเมี้ยวโดยชาวจีนฮกเกี้ยน เมื่อ พ.ศ.2229 ในอดีตศาลเจ้าตั้งอยู่ริมทางรถไฟสายวงเวียนใหญ่ - มหาชัย จนปี พ.ศ.2499 ถูกรื้อย้ายมายังที่ตั้งปัจจุบัน ซึ่งก็คือ ศาลเจ้าแม่อาเหนียว ถนนสมเด็จพระเจ้าตากสิน 5 (สำนักผังเมือง, 2559, น.58) ศาลเจ้าแห่งนี้จึงเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนเขตคลองสาน ส่วนที่ชุมชนชาวจีนย่านคลองสาน มีศาลเจ้ากวนอู แผ่นป้ายหน้าศาลเจ้าระบุว่า ภายในศาลเจ้ามีเจ้าพ่อกวนอูอยู่ด้วยกัน 3 องค์ องค์เล็กสุดเป็นองค์แรกที่เข้ามาในประเทศไทยราวปี พ.ศ.2279 ตรงกับสมัยจักรพรรดิเฉียนหลงแห่งราชวงศ์ชิง โดยชาวจีนฮกเกี้ยนได้อัญเชิญมาจากมณฑลฮกเกี้ยนโดยทางเรือ มาประทับอยู่ในแก่ง ซึ่งแต่เดิมเป็นแก่งเล็กๆ ต่อมาในปี พ.ศ. 2345 ตรงกับสมัยจักรพรรดิเจียซิง ได้มีผู้อัญเชิญเจ้าพ่อกวนอูองค์กลางมาเพิ่มอีกองค์หนึ่ง พร้อมติดป้ายชื่อแก่งว่า “กวนตี่กูเมี้ยว” (關帝古廟) และต่อมาในปี พ.ศ.2365 ตรงกับสมัยจักรพรรดิเต้ากวง มีเจ้าสาวชื่อ นายคงเส็ง ได้บูรณะแก่งแห่งนี้ให้ใหญ่ขึ้น และได้อัญเชิญเจ้าพ่อกวนอูองค์ที่สามมาประทับร่วมกันในแก่งรวมเป็นสามองค์ พร้อมสร้างระฆังไว้หนึ่งใบ ต่อมาในปี พ.ศ.2444 ได้บูรณะสร้างแก่งศาลเจ้าหลังใหม่ขึ้น เนื่องจากแก่งหลังเดิมชำรุดเมื่อสร้างเสร็จได้ตั้งชื่อแก่งหลังใหม่นี้ว่า “กวนตี่อูเซ็งเมี้ยว” (關帝武聖廟) (สำนักผังเมือง, 2554, น.12-13) นอกจากนี้ยังมีศาลเจ้ากวนอู ตลาดเก่าเยาวราช ด้านในศาลเจ้ามีป้ายสรรเสริญความซื่อสัตย์และกตัญญูของเทพเจ้า มีระฆังทองเหลืองใบใหญ่ จารึกอักษรจีนแปลว่า ตำแหน่งประธานสวรรค์ ปีที่สร้างตรงกับสมัยฮ่องเต้เต๋อจง (ปี พ.ศ.2435) แสดงว่าศาลเจ้าสร้างขึ้นระหว่างปีดังกล่าว จึงถือว่าเก่าแก่ (เนตรนภา แก้วแสงธรรม ยานเชโกวา, 2554, น.141)

ยังมีการสร้างศาลเจ้าของชาวจีนไหหลำและฮากกา เช่น ศาลเจ้าจู้ย๋วยเซี่ยเนี้ย (水尾聖娘廟) ที่เขตดุสิต สามเสน ตรงเชิงสะพานกรุงธน น่าจะสร้างโดยชาวจีนไหหลำที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้ตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น สอดคล้องกับการพบแผ่นป้ายอักษรภาษาจีนภายในศาลเจ้าซึ่งระบุปีสร้างไว้เมื่อปี พ.ศ.2384 ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (สำนักผังเมือง, 2559, น.72) และยังมีการสร้างศาลเจ้าซาโนเก็ง (三奶宮) ที่ท่าดินแดง เขตคลองสาน สันนิษฐานว่าสร้างเมื่อ พ.ศ.2390 โดยปรากฏหลักฐานระฆังจารึกอักษรจีนศักราชที่หล่อระฆังว่า สร้างในปีที่ 27 รัชสมัยจักรพรรดิเต้ากวางแห่งราชวงศ์ชิง ศาลเจ้าแห่งนี้แต่เดิมตั้งอยู่ติดกับแม่น้ำเจ้าพระยา แต่ต่อมาเมื่อมีการก่อสร้างถนนท่าดินแดง ก็ได้ย้ายศาลเจ้าแห่งนี้ขึ้นมาอยู่ติดกับถนน โดยตั้งอยู่ห่างจากจุดเดิมเกือบ 200 เมตร ศาลเจ้าแห่งนี้เป็นศาลเจ้าเก่าแก่ของชาวจีนฮากกา ด้านในศาลเจ้าจะมีเทพซาโนเซียนเนี้ย 3 องค์ ประกอบด้วย หลิน (แช่ลัม) เซียนเนี้ย ฉิน (แช่ตั้ง) เซียนเนี้ย และหลี่ (แช่ลี่) เซียนเนี้ย ประดิษฐานอยู่ ดังนั้น คำว่า “ซาโนเก็ง” จึงมีความหมายว่า วังหรือตำหนักแห่งเทพสตรีทั้งสาม และเป็นที่น่าสังเกตว่าการนับถือกลุ่มเทพเจ้าสตรีในลักษณะดังกล่าวนี้จะปรากฏเฉพาะที่ศาลเจ้าของชาวจีนแคะเท่านั้น (สำนักผังเมือง, 2559, น.56)

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ไทยทำสนธิสัญญากับประเทศต่างๆ ในยุโรปและอเมริกา มีผลให้การค้าขายตัว และทำให้ชาวจีนตัดสินใจอพยพมาแสวงโชคในสยามกันมากขึ้น ทำให้มีการสร้างศาลเจ้าใหม่และบูรณะศาลเจ้าเก่าอีกหลายแห่งเพื่อรองรับต่อการขยายตัวของชุมชนจีน โดยศาลเจ้าใหม่ได้แก่ศาลเจ้าปู่ถ่าง ถนนเทอดไทย ศาลเจ้าปู่ถ่าง ขอยสีคาม สามเสน ศาลเจ้าซิกเซี่ยมา ถนนเจริญกรุง ศาลเจ้าซินเฮงกง ถนนเจริญกรุง ศาลเจ้าไต้หวัน บริเวณริมคลองผดุงกรุงเกษม ศาลเจ้าแม่พรหมเมศหรือศาลเจ้ากโกยอามา บางรัก ศาลเจ้าเซียงกง ตลาดน้อย และศาลเจ้าแม่อาเนี้ยว ขอยตากสิน 5 เป็นต้น

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 พระองค์ทรงมีพระเมตตา ทรงผ่อนปรนกฎบัญญัติต่อชนชาวจีนเป็นอย่างมาก ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในคราวเสด็จฯ มาประกอบพิธีเปิดโรงพยาบาลจีนเทียนฮั่วอู้อี้ (ศาลเจ้าแม่กวนอิม มูลนิธิเทียนฟ้า) เมื่อวันที่ 24 กันยายน ร.ศ. 124 ความว่า

“...ไช้ว่าแต่ตัวเราฤในเวลาปัจจุบันนี้ ถึงพระเจ้าแผ่นดินอันเปนบรรพบุรุษของเรา แต่ในปางก่อนล่วงลับมาแล้วช้านาน ย่อมลงเห็นเป็นอย่างเดียวยังยืนมาว่า พวกจีนทั้งหลายซึ่งเข้ามาในกรุงสยามนี้ย่อมมาทำการให้เปนความเจริญแก่แผ่นดินของเราเปนอันมาก เพราะเหตุฉะนั้น พวกจีนจึงได้รับความปกครองทำนุบำรุงด้วยความเอื้อเพื่อเสมอเหมือนอย่างคนไทย ความสนิทสนมในระหว่างพวกจีนกับราษฎรของเราย่อมเปนอันหนึ่งอันเดียวกัน มิได้ถือว่าเปนคนมาแต่ต่างประเทศ...”

(ประภัสสร เสวิกุล, 2548, น.62)

ในสมัยของพระองค์ทำให้วิถีชีวิตของชุมชนชาวจีนมีความมั่นคงขึ้น สถานะทางสังคมในประเทศไทยก็ได้รับการยอมรับมากยิ่งขึ้น จึงทำให้พวกเขาพร้อมใจกันสร้างศาลเจ้าเพื่อแสดงออกถึงความเชื่อถือเทพเจ้าของบ้านเกิดตัวเอง ทำให้ศาลเจ้าจีนในสมัยรัชกาลที่ 5 มีความสำคัญในฐานะเป็นศูนย์กลางการปฏิบัติงานของสมาคมกลุ่มภาษาพูด ซึ่งมักถูกจัดตั้งขึ้นในศาลเจ้าที่มีความเก่าแก่หรืออยู่ในบริเวณที่ชาวจีนกลุ่มภาษานั้นๆ อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เราจึงสามารถพบเห็นศาลเจ้าของชาวจีนเป็นจำนวนมากและมีลักษณะที่แตกต่างกัน เนื่องจากภายในกลุ่มชาวจีนมีความหลากหลายที่เรียกว่ากลุ่มภาษาพูด

จากการศึกษา พบว่า ศาลเจ้าประจำกลุ่มภาษามีส่วนในการเป็นศูนย์กลางการรวมกลุ่มของชาวจีนแต่ละกลุ่มภาษา ศาลเจ้าของชาวจีนฮกเกี้ยนในกรุงเทพฯ ที่เก่าแก่ที่สุดคือ ศาลเจ้าจีหนันเมี้ยว (พ.ศ.2229) ต่อมาศาลเจ้าเก่าทรุดโทรม ทั้งบริเวณศาลบางส่วนถูกตัดเป็นถนน ศาลเจ้าจึงได้ถูกรื้อทิ้ง แล้วมาสร้างใหม่ในปี พ.ศ.2499 ไม่ห่างจากที่เดิมมากนัก (สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง, 2543, น.13) ศาลเจ้าของชาวจีนแคะในกรุงเทพฯ ที่เก่าแก่ที่สุด คือ ศาลเจ้าซาโน (พ.ศ.2390) อยู่ที่ท่าดินแดง ฝั่งธนบุรี ศาลนี้เดิมสร้างหันหน้าออกสู่แม่น้ำเจ้าพระยา เมื่อมีการตัดถนนสมัยรัชกาลที่ 6 ศาลเจ้าจึงถูกรื้อทิ้งและมาสร้างใหม่โดยหันหน้าออกสู่ถนน และห่างจากที่ตั้งเดิมเพียงเล็กน้อย ส่วนศาลเจ้าของชาวจีนแต้จิ๋วในกรุงเทพฯ ที่เก่าแก่ที่สุด คือ ศาลเจ้าบ้านหม้อ (พ.ศ.2359) ตั้งอยู่ถนนบ้านหม้อ ศาลเจ้าแห่งนี้บูชาเทพปุนเถ่ากง ส่วนศาลเจ้าของชาวจีนไหหลำในกรุงเทพฯ ที่เก่าแก่ที่สุด คือ ศาลเจ้าแม่ทับทิมสามเสน (พ.ศ.2384) สร้างอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งพระนคร ส่วนศาลเจ้าของชาวจีนกวางตุ้งในกรุงเทพฯ ที่เก่าแก่ที่สุด คือ ศาลเจ้าสมาคมกวางตุ้ง หรือที่เรียกว่า “กงจิ้งถ้ง” (พ.ศ.2423) ศาลนี้สร้างพร้อมทั้งสมาคมกวางตุ้ง (สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง, 2543, น.14) ดังนั้นจึงถือได้ถือว่าศาลเจ้าเหล่านี้มีความสำคัญในฐานะเป็นจุดเริ่มต้นของการรวมกลุ่มของชาวจีนในรูปแบบสมาคม ซึ่งจะปรากฏชัดเจนในตอนปลายของรัชกาลนี้

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ศาลเจ้าเริ่มปรากฏพิธีกรรมที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น เช่นที่ ศาลเจ้าไหหลำ มีพิธีการทรงเจ้า ดังที่เสฐียรโกเศศได้เขียนไว้ในหนังสืออัตชีวประวัติพระยาอนุমানราชชน ว่า

“ตอนปากคลองสาธรรแ่งมบบน มีศาลเจ้าแต่จีวอยู่ศาลหนึ่ง เรียกกันว่า ศาลเจ้าพรหมเมศ และอีกศาลหนึ่งขนาดใหญ่กว่า เป็นศาลเจ้าไหหลำ เรียกกันตามชื่อนี้ ชื่อจริงจะเรียกว่าอะไรไม่ทราบ เข้าใจว่าจะเป็นสมาคมไหหลำด้วยในตัว ที่ศาลเจ้าไหหลำนี้เอง ข้าพเจ้าได้เห็นคนจีนเข้าทรงมีเข็มหรือเหล็กแหลมด้ามยาว แหวงทะลุที่หนังคอด้านหน้าหรือที่แก้มทั้งสองข้าง มีคนคอยถือประคองด้ามไว้ ยืนเด่นเร่าๆ ร้องอ้อ อ่า ไม่เป็นภาษา เป็นระยะๆ อยู่หน้าแท่นที่บูชา มีผู้เอากระดาษไปพับเลือดที่ไหลออกมาตามช่องที่ถูกเข็มแทง ว่านำเอาไปติดเหนือประตูเรือน เป็นอย่าง

ยันตร์กันภัยต่างๆ ที่ศาลเจ้าแห่งนี้เอง ข้าพเจ้ายังได้ดูหุ่นและงิ้วไหหลำนี้
ผู้คนพากันแตกตื่นไปดูมากมาย...”

(เสฐียรโกเศศ, 2512, น.18)

ปัจจุบัน ในบริเวณนี้คงเหลือเพียงแต่ศาลเจ้าชื่อ “ศาลเจ้าเจียวเองเปี้ยว” (昭應廟)
ซึ่งเป็นศาลเจ้าไหหลำตามที่ท่านเสฐียรโกเศศกล่าวถึงอยู่เพียงศาลเจ้าเดียวเท่านั้น ส่วนที่
ศาลเจ้าเล่าปุนเล่ากง ศาลเจ้าเฮียงเทียนเฮียงตี้ก็มีพิธีแห่เจ้า เล่นงิ้วอย่างใหญ่โตเช่นกัน ศาลเจ้า
ฮ้วน ห่วงกง (漢王廟) หรือศาลเจ้าโรงเกือกที่สร้างขึ้นโดยพ่อค้าชาวจีนฮากกา ก็มีการจัดงานแห่
เจ้าจักรพรรดิหลิวปังแห่งราชวงศ์ฮั่น รวมทั้งมีการตั้งโรงกินเจขึ้นตามศาลเจ้า เช่น วัดเล่งเน่ยยี่
มีศาลากินเจอยู่ทางขวาพระอุโบสถ ชื่อว่า เซ็งฮกตั่ว (清福壇) และมีศาลเจ้าที่บูชาเทพเจ้า
กินเจอย่างเป็นทางการขึ้นบ้างแล้ว เช่น ศาลเจ้าตรอกไกร ต่อมาได้รับพระราชทานนามจาก
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า “บุญสมาคม” ดังปรากฏความในเอกสาร
ตอนหนึ่งว่า

“...ถึงกรมขุนสมมตอมรพันธุ์ได้พิจารณาสืบสวนเรื่องราวเงินอุ้มกับเงิน
มีชื่อรวม 5 คนпенอันได้ความว่า เงิน 5 คนที่ยื่นเรื่องราวนี้ จะขอขี้ห้อ
สถานที่กินแจริมตรอกพระยาไกร เพื่อเปนเกียรติยศสำหรับให้คน
ทั้งหลายทราบทั่วกันว่าที่นั่นเปนที่สำหรับทำการบุญกุศล เจ้าพระยาม
ราชคิดจะให้ชื่อว่า บุญสมาคม เขาก็ยินดีพอใจนั้น ได้ทราบแล้ว ให้บอก
อนุญาตแลให้ชื่อไป...”

(สำนักผังเมือง, 2559, น.188)

นอกจากนี้ ในสมัยนี้ยังมีการตั้งชื่อตรอกตามชื่อศาลเจ้าในตรอกด้วย เช่น ตรอกศาล
เจ้ามาแก้งอ่าว ตรอกเล่งบ่วยเอี้ย ตรอกศาลเจ้าเก่าหรือตรอกโรงโคม ตรอกศาลเจ้าใหม่หรือ
ตรอกอาเนี้ยเกง และมีการตั้งชื่อตลาดตามชื่อศาลเจ้า เช่น ตลาดศาลเจ้าอาเนี้ยที่แขวงคลอง
ตันไทร เป็นต้น ในปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีปรากฏชุมชน
ชาวจีนในบริเวณตลาดสะพานหัน ตลาดเก่า ตลาดสำเพ็ง ตลาดวัดเกาะ ตลาดน้อย และใน
ตรอกต่างๆ เช่น ตรอกบ้านพระยาอิศรานุภาพ ตรอกเต้า ตรอกพระยาไกร ตรอกอาจุม ตรอก
วัดยวน และตรอกบ้านแกงบอน เป็นต้น บรรดาศาลเจ้าเริ่มมีการขยายขอบเขตการใช้งาน
มีการขยายงานศาลเจ้าเป็นองค์กรสาธารณกุศล ดังเช่น ศาลเจ้าไต้ฮงกง (宋大峰祖廟)
นอกจากนั้นยังมีการใช้ศาลเจ้าเป็นศูนย์กลางการติดต่อกัน โดยจัดตั้งเป็นสมาคม เช่น สมาคม
กว้างสิ่วปีดไสย (廣肇別墅) หรือก็คือสมาคมกว้างสิ่วแห่งประเทศไทย สมาคมของชาวจีน
กวางตุ้งที่ได้ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2420 โดยใช้ศาลเจ้าก้งจ้งถ้ง (恭敬堂) เป็นที่ทำการสมาคมและ
ยังคงใช้ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ตามประวัติของสมาคมกล่าวอธิบายไว้ว่า เดิมสมาคมมี
ลักษณะเป็นศาลากว้างสิ่ว หรือบ้านพักของชาวกวางตุ้ง ซึ่งเป็นสถานที่พบปะสังสรรค์ช่วยเหลือ

กัน ศาลเจ้ากัจจันถึงเป็นศาลเจ้าที่สร้างขึ้นตามความเชื่อทางพุทธศาสนานิกายมหายาน ผสมกับ ลัทธิบูชาเทพเจ้าดั้งเดิมแบบจีน จากหลักฐานบนแผ่นหินจารึกซึ่งติดอยู่บนกำแพงรอบศาลเจ้า ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ระบุว่าศาลเจ้าแห่งนี้สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2423 (สำนักผังเมือง, 2559, น.136) ตรงกับสมัยรัชการที่ 5 ยังมีโสมสรจินฮากกาหรือสมาคมฮากกาแห่งประเทศไทย ชาวจีนฮากกาได้ร่วมกันก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2451 โดยใช้ศาลเจ้าหลี่ตี้เปี้ยว (呂帝廟) เป็น ที่ทำการสมาคม จนต่อมาได้ทำการสร้างอาคารที่ทำการหลังใหม่ เค่งจิวกงโตะ (瓊州公所) หรือสมาคมไหหน่าแห่งประเทศไทย ชาวจีนไหหลำได้ร่วมกันก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2454 โดยใช้ ศาลเจ้าเจียวเอ็งเปี้ยว (昭應廟) เป็นที่ทำการสมาคม จนต่อมาได้ทำการสร้างอาคารที่ทำการ หลังใหม่ สมาคมแต้จิ๋วแห่งประเทศไทย ชาวจีนแต้จิ๋วได้ร่วมกันก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2479 โดยใช้ ศาลเจ้าเล่าปุนเถ่ากง (大本頭公廟) เป็นศูนย์รวมองค์กรอย่างไม่เป็นทางการ และต่อมาได้ทำ การสร้างอาคารที่ทำการหลังใหม่เช่นกัน

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าศาสนสถานที่มีมาพร้อมกับความเชื่อของชาวจีนใน ยุคแรกนั้น คือ ศาลเจ้า ซึ่งเป็นสิ่งก่อสร้างที่เกี่ยวข้องกับศาสนาเต๋าและความเชื่อพื้นถิ่น ด้วย เหตุที่วิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวจีนแผ่นดินใหญ่นั้นมีความเชื่อในเรื่องศาสนาเต๋าและคำสอนของ ขงจื้อที่แทรกซึมเข้าสู่ชีวิตความเป็นอยู่ จนได้ผสมผสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำให้ชาวจีน อพยพมีจุดร่วมของการนับถือเทพเจ้าจนก่อให้เกิดกิจกรรมต่างๆ ที่กระทำร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็น กิจกรรมในพิธีทางศาสนา เพราะพวกเขามีความเชื่อร่วมกัน ทำให้พวกเขาพร้อมใจกันจัดรูป คุกเข่ากราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เกิดความสมานสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม เมื่อชาวจีนย้ายถิ่นฐานมาอยู่ใต้ร่มพระบรมโพธิสมภาร ความเชื่อ และ รูปแบบการดำรงชีวิตดังกล่าวก็ถูกนำมาสู่ประเทศไทยด้วย ทุกวันนี้สามารถเห็นรูปแบบและ สถาปัตยกรรมที่โดดเด่นของศาลเจ้าจีนได้อย่างชัดเจน ถึงแม้จะตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีความ หลากหลายทั้งทางชาติพันธุ์และศาสนา แต่ทุกศาลเจ้าจีนในสังคมไทยก็ยังคงมีการอนุรักษ์ อย่างต่อเนื่อง ยังคงอนุรักษ์รูปแบบเดิมที่มีมาตั้งแต่ครั้งอดีต ถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงบ้าง ตามยุคสมัย มาจากหลากหลายท้องถิ่น แต่ก็มีผสมผสานวัฒนธรรมจีนกันในบ้านที่อยู่อาศัย ของชาวจีนเพื่อไม่ให้เป็นที่ขัดแย้งกันในภายหลัง ดังนั้น วัฒนธรรมจีนในเมืองไทยจึงเป็น วัฒนธรรมผสมที่เกิดมีเฉพาะในเมืองไทย ซึ่งอาจจะแตกต่างหรือไม่แตกต่างกับวัฒนธรรมจีนใน มาเลเซียหรือสิงคโปร์ แต่วัฒนธรรมจีนในเมืองไทยมีเอกลักษณ์บางอย่างที่แตกต่างจาก วัฒนธรรมจีนในแผ่นดินใหญ่จีนโดยเฉพาะเมื่อชาวจีนบนแผ่นดินใหญ่มีการปฏิบัติวัฒนธรรมใน สมัยเหมาเจ๋อตุง (สมบูรณ สุขสำราญ, 2530, น.9)

การที่สมาชิกภายในชุมชนยังคงตระหนักถึงอัตลักษณ์ที่ดั้งเดิมของตนเองอยู่เสมอ ทำให้สมาชิกในชุมชนมีจิตสำนึกรักษาศาลเจ้าในพื้นที่บ้านเกิดของตนเอง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ ศาลเจ้าจีนอยู่คู่กับชุมชนได้อย่างยั่งยืน ดังจะเห็นได้จากการที่สมาชิกภายในชุมชนได้เข้าไป กราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือในศาลเจ้า ตามแนวทางที่ตนเองศรัทธา รวมทั้งร่วมบริจาคเงิน

และสิ่งของ เพื่อใช้ในการบูรณะศาสนสถานให้ยังคงอยู่และดำเนินต่อไปได้ จึงเปรียบเสมือนเป็นการหล่อเลี้ยงทำนุบำรุงศาสนสถานให้ยังคงอยู่ต่อไป อีกทั้งในปัจจุบันมีการจัดกิจกรรมผ่านพิธีกรรมต่างๆ ของศาลเจ้า เพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์อันดีร่วมกันอีกด้วย

3. มูลเหตุการสร้างและความเป็นมาของศาลเจ้าจีน

จากการเก็บข้อมูลเบื้องต้นในชุมชนชาวจีนและการลงพื้นที่ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (unstructured interview) และไม่จำกัดจำนวนผู้สัมภาษณ์ ขึ้นอยู่กับว่าผู้ให้สัมภาษณ์สามารถให้ข้อมูลในการศึกษาครบถ้วนหรือไม่ มีการพูดคุยสนทนากับผู้ตรวจตราสอดส่องศาลเจ้า ผู้จัดการศาลเจ้า และ “เฮียกง” ผู้ดูแลศาลเจ้า พบว่า มูลเหตุของการสร้างศาลเจ้าจีนในกรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่พึ่งทางใจของชาวจีนตามแต่ละกลุ่มภาษา ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากศูนย์ประวัติศาสตร์เยาวราช ความว่า

“ศาลเจ้า เป็นที่พึ่งทางใจของชุมชนจีน ชาวจีนไปตั้งหลักแหล่งอยู่ที่ใดก็จะตั้งศาลไว้เป็นที่สถิตของเทพเจ้าประจำชุมชน ที่สำคัญมีศาลเจ้าเล่าปุนเล่าก๋ง หรือศาลเจ้าเก๋า เป็นศาลเจ้าสำคัญตั้งอยู่ริมแม่น้ำ ชาวจีนแต่จีนับถือว่าปุนเล่าก๋งเป็นเทพผู้ใหญ่ที่คอยปกป้องคุ้มครองคนในชุมชน ดลบันดาลให้ประสบความสำเร็จ คำขายรุ่งเรือง รอดพ้นอุปสรรคต่างๆ จึงนิยมกราบไหว้ขอพร นับเป็นที่พึ่งทางใจของชาวจีนที่อยู่ไกลแผ่นดินเกิด ในยุคแรกศาลเจ้าปุนเล่าก๋งที่สำคัญคงเป็นศาลเล็กๆ ต่อมาจึงขยายใหญ่โตขึ้นตามการเติบโตของชุมชน โดยมีบทบาทเป็นศูนย์รวมจิตใจที่สร้างความสัมพันธ์ในสังคมให้เข้มแข็ง”

เห็นได้ว่าชาวจีนอพยพจะอัญเชิญองค์เทพเจ้าที่ตนเคารพนับถือ บางคนนำแผ่นภาพบางคนนำเทวรูป บางคนนำผงธูปจากกระถางที่แทนบูชาต่อผ้าติดตัวมา เพื่อเป็นเครื่องรางป้องกันภัย เมื่อถึงจุดหมายโดยสวัสดิภาพด้วยความสำนึกในบุญคุณ จึงสร้างศาลเจ้าขึ้นเพื่อประดิษฐานรูปเคารพหรือตัวแทนรูปเคารพนั้น และเมื่อมาอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมและสภาพสังคมที่ไม่รู้จักมักคุ้นจึงต้องใช้ความศรัทธาในองค์เทพเจ้าที่ตนนับถือเป็นที่พึ่งทางใจ

3.1 สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่พึ่งทางใจของผู้คนในชุมชน

จากการศึกษาข้อมูลและจากการลงพื้นที่ที่สำรวจศาลเจ้าจีนต่างๆ ในพื้นที่เขตกรุงเทพมหานคร ทำให้ทราบว่า ชาวจีนอพยพมาตั้งถิ่นฐานในกรุงเทพฯ มีการนำเอาวัฒนธรรมความเชื่อด้านการนับถือเทพเจ้ามาด้วย คำกล่าวที่ว่า “มีคนจีนที่ไหนต้องมีศาลเจ้าที่นั่น” แสดงให้เห็นว่าศาลเจ้าจีนมีบทบาทเป็นศาสนสถานที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจและเป็นสถานที่เชื่อมเกี่ยวความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้า จึงเป็นปัจจัยหลักสำคัญทำให้เกิดการก่อสร้างศาลเจ้าในรูปแบบอาคารสถาปัตยกรรมจีนขึ้น เพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมการบูชาเทพเจ้าของชาวจีน

ดังจะเห็นได้จากชุมชนชาวจีนย่านเยาวราช ซึ่งเป็นชุมชนชาวจีนที่ใหญ่ที่สุดในกรุงเทพฯ ผู้คนทั่วไปต่างรู้จักว่าเป็น “ไท่กั้วถ้งเหรินเจีย” (泰國唐人街) หรือก็คือ ไข่นาทาวน์เมืองไทย สถานที่ที่ชาวจีนโพ้นทะเลเข้ามาตั้งรกรากในเมืองไทยนานนับร้อยปี ใครอยากจะทำซื้อสินค้าจีน มักจะนึกถึงที่นี่เป็นที่แรกเสมอ และนอกจากที่กล่าวมา กิตติศัพท์ที่มักจะเชื่อถือเชิญให้ผู้คนมาเยือนเยาวราชก็คือ ศาลเจ้าจีน ซึ่งอยู่ในความดูแลของเขตสัมพันธวงศ์ จากการศึกษาพบว่า เขตที่มีศาลเจ้ามากที่สุดในกรุงเทพมหานคร คือ เขตสัมพันธวงศ์ ซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของชุมชนชาวจีนมากที่สุดในกรุงเทพมหานคร โดยมีศาลเจ้าจำนวน 22 แห่ง (กองนโยบายและแผนงาน สำนักผังเมือง, 2554, น.11) ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็นเทศกาลใด ย่านสัมพันธวงศ์ก็มีบรรยากาศที่เต็มไปด้วยกลิ่นธูปพลบอบอวลไปทั่วศาลเจ้า

ชุมชนชาวจีนย่านเยาวราชมีการสร้างศาลเจ้าเล่าปุนถ้ำกง (大本頭公廟) ศาลเจ้าแห่งนี้อยู่ในความดูแลของสมาคมแต่จิ๋วแห่งประเทศไทย ภายในศาลเจ้าประดิษฐานเทพเจ้าปุนถ้ำกงซึ่งคอยดูแลทุกข์สุขของประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตนั้น ถือว่าเป็นเทพเจ้าที่ชาวไทยเชื้อสายจีนศรัทธาที่สุด ผู้คนมากราบไหว้บ่อยที่สุดองค์หนึ่ง การนับถือเทพเจ้า “ปุนถ้ำกง” (本頭公) เกิดจากความศรัทธาและความเชื่อของชาวจีนแต่จิ๋วที่อพยพมาจากจีนแผ่นดินใหญ่เมื่อเรือขึ้นจอดเทียบท่าที่ท่าหน้าทรงวาด ซึ่งแต่เดิมเป็นท่าน้ำที่ใช้ในการขนส่งสินค้า และมีการติดต่อกับชาวต่างประเทศจำนวนมาก ต้องการกำลังใจในการทำงานในสถานที่ที่ไม่ใช่บ้านเกิดของตนเอง จึงได้สร้างศาลเจ้าขึ้นเพื่อเป็นที่เคารพบูชา และเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางใจ ดังนั้นสามารถเป็นตัวอย่างได้ชัดเจนว่า ศาลเจ้าจีนในพื้นที่ย่านเยาวราชมีมูลเหตุการสร้าง เพราะต้องการเป็นที่พึ่งทางใจของผู้คนในชุมชนละแวกนี้ ศาลเจ้าจีนจึงเกิดขึ้นจากมูลเหตุนี้มากที่สุด

3.2 สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่พึ่งทางกายของผู้คนในชุมชน

ศาลเจ้านอกจากจะเป็นสถานที่ที่เผยแพร่คุณธรรมคำสอนอันเป็นหลักปรัชญาแห่งชีวิต และเป็นที่พึ่งทางใจแล้ว ยังมีความพิเศษอีกอย่างหนึ่งคือ เป็นที่พึ่งทางกายของผู้คนในชุมชนอีกด้วย เห็นได้จากศาลเจ้าหลี่ตี้เมี่ยวหรือหลี่ตี้เปี้ยว (呂帝廟) ถนนพลับพลาไชย เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย ศาลเจ้าแห่งนี้มีการเลี้ยงเซียมซีขอพยากรณ์โรค โดยผู้ที่มากราบไหว้จะต้องตั้งจิตอธิษฐานจากองค์เทพหลี่จ้าวเซียงซือ (呂祖仙師) หรือเทพหลี่ถ่องปิง (呂洞賓) เทพเจ้าหนึ่งในแปดเซียน แล้วถามเกี่ยวกับปัญหาเรื่องสุขภาพ จากนั้นก็จะเขย่าเซียมซีจากกระบอกตัว เมื่อได้ไม้ตัว ดูเลขที่แล้วก็นำไปให้ซินแสที่ห้องจ่ายยา ซินแสก็จะจัดยาให้ตามการระบุในใบเซียมซี ซึ่งมีรายละเอียดตำรับยา ประเภทโรค ตำยา ล้วนเป็นยาสมุนไพร โดยจะมีการแบ่งเป็นยาบุรุษ ยาสตรี ยากุมาร ยาจักษุ ยาภายนอก เป็นการรักษาด้วยการพอก ทา กิน แต่ส่วนใหญ่เป็นยาต้มกิน ในใบเซียมซียังมีคำกลอนคติเตือนใจต่างๆ ด้วย ชาวจีนเชื่อว่าเทพหลี่จ้าวเซียงซือสามารถรักษาโรคให้หายได้ การขอยาจากเทพเช่นนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงกลวิธีในการรักษาโรคของชาวจีนประการหนึ่ง ซึ่งทำได้ทั้งรักษาทางกายและรักษาทางใจ โดยยาที่ได้รับนอกจากจะเป็นยาสมุนไพรจีน ซึ่งนอกจากจะสามารถช่วยปรับสมดุลของร่างกายให้

ร่างกายแข็งแรงขึ้นแล้ว ยังช่วยเสริมสร้างกำลังใจของผู้ป่วยที่เชื่อว่าตนเองได้รับการรักษาจากเทพเจ้า (กุลศิริ อรุณภาคย์, 2553, น.58) ขั้นตอนทั้งหมดนี้จะไม่มีการใช้จ่ายใดๆ ถือเป็นสาธารณกุศลที่ทางศาลเจ้ามอบให้กับชุมชนและประชาชนทั่วไป ถ้าผู้ใดจะบริจาคก็ขึ้นอยู่กับจิตศรัทธา ไม่มีการบังคับ หากผู้ป่วยที่ได้ทานยาไประยะหนึ่งแล้วไม่หาย จะต้องกลับมาบอกกล่าวต่อเทพทลือโจ้วเซียงซื่ออีกครั้ง แล้วเสี่ยงทายด้วยการโยนปั่วะโยย ถ้าโยนแล้วผลออกมาว่าจะต้องเปลี่ยนยาชุดใหม่ ก็จะต้องเสี่ยงเซียมซีอีกครั้งเพื่อขอยาดำรับชุดใหม่ เห็นได้ว่าศาลเจ้าเงินจึงไม่เพียงแต่เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เท่านั้น แต่ยังมีความสัมพันธ์ต่อชุมชนโดยรอบ แม้ว่าจะมีฐานะเพียงแคเป็นศาลเจ้า แต่ศาลเจ้าก็ยังรักษาสายสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับผู้อยู่อาศัยในชุมชน สมาชิกชุมชนโดยรอบศาลเจ้ายังคงผูกพันอยู่กับความเชื่อทางด้านรักษาด้วยยาสมุนไพรเป็นอย่างมาก

3.3 สร้างขึ้นเพื่อการสืบทอดความเชื่อและประเพณีของชาวจีน

ชาวจีนโพ้นทะเลรุ่นแรกที่มาเมืองไทยจะนับถือศาสนาดั้งเดิม ความเชื่อท้องถิ่น ผสมรวมกับความเชื่อทางศาสนาเต๋า จนได้กลายเป็นหนึ่งในศาสนาบนความเชื่อของคนไทยเชื้อสายจีนในปัจจุบัน จากการผสมผสานวัฒนธรรมจีนเข้ากับวัฒนธรรมไทยผ่านธรรมเนียมปฏิบัติประเพณี ตามความเชื่อที่ยึดถือปฏิบัติต่อเนื่องกันมา บางความเชื่อของชาวจีนคนไทยเองก็ถือมาเป็นแนวปฏิบัติร่วมกับพระพุทธศาสนาเช่นกัน แม้บางธรรมเนียม บางพิธีกรรมจะไม่ครบถ้วนสมบูรณ์แบบดั้งเดิม แต่ก็ยังได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก จากจุดนี้เองทำให้ศาลเจ้าจีนเกิดขึ้นจากความร่วมมือร่วมใจของชุมชนชาวจีนและความศรัทธาจากผู้คนทั่วไป ที่มีความเชื่อมั่น เคารพ นับถือ เลื่อมใสต่อองค์เทพเจ้า จึงเป็นจุดเริ่มต้นของงานประเพณีต่างๆ ที่ชาวจีนร่วมกันจัดได้อย่างยิ่งใหญ่ และได้สืบทอดกันมาเป็นเวลายาวนานนับร้อยปี ศาลเจ้าจึงเป็นสัญลักษณ์สำคัญอย่างหนึ่งของชุมชนชาวจีน เพราะเมื่อชาวจีนเข้าไปตั้งถิ่นฐานในที่ใด มักมีการสร้างศาลเจ้าขึ้นตามแต่ละกลุ่มภาษา ซึ่งนอกจากเป็นศูนย์รวมจิตใจและเพื่อให้เกิดสิริมงคลในถิ่นฐานที่อยู่แห่งใหม่แล้ว ศาลเจ้ายังเป็นสถานที่สร้างขึ้นเพื่อสืบทอดประเพณีโบราณ อย่างประเพณีกินเจเดือนเก้าของชาวจีนฮกเกี้ยนและแต้จิ๋ว ซึ่งศาลเจ้าเงินในกรุงเทพฯ มีโรงเจมากมาย แต่ไม่ใช่ทุกศาลเจ้าจะจัดให้มีพิธีกรรมการกินเจในช่วงเทศกาลทั้งหมด ซึ่งจะมีเพียงบางศาลเจ้าเท่านั้นที่จะประกอบพิธีการกินเจ เช่น โรงเจจินเฮงตั้ว (新興壇) ที่วงเวียน 22 โรงเจบัวงิมกิมฮิวตั้ว (萬金福壽壇) บริเวณตรอกไกร ถนนจักรวรรดิ เดิมทีเป็นศาลเจ้าทางคติเต๋า ภายหลังมีการบูรณะแปรสภาพเป็นโรงเจ ศาลเจ้าบัวนซุนตั้ว (萬春壇) ถนนมไหสวรรย์ เิงสะพานกรุงเทพ โรงเจเสียงเซ่งตั้ง (善慶堂) ตลาดพลู เป็นต้น ด้วยความยิ่งใหญ่จากพลังศรัทธามหาชน จึงทำให้งานประเพณีกินเจเป็นที่รู้จักและกล่าวขานของชาวไทยมาอย่างยาวนาน

3.4 สร้างขึ้นเพื่อสืบทอดงานสาธารณกุศล

มูลเหตุการสร้างศาลเจ้าขึ้นเพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ในการช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยากของพระภิกษุที่มีจริยวัตรตรงตาม ทำให้มีการสร้างศาลเจ้าขึ้นจากแรงศรัทธาของผู้คน ก่อให้เกิด

งานสาธารณกุศลต่างๆ ไปด้วยกัน ดังศาลเจ้าไต้ฮงกง (大峰公廟) อันเกิดจากความเคารพ เลื่อมใสหลวงปู่ไต้ฮง (大峰公祖師) พระภิกษุชาวจีนแต่จีวที่มีชีวิตอยู่ในสมัยราชวงศ์ซ่ง ในยุคนั้นเกิดโรคระบาดผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก ท่านได้จัดการเก็บศพไปฝังโดยไม่รังเกียจ ทั้งตั้งโรงรักษาโรค จัดหาอาหารและสิ่งของให้ผู้เดือดร้อน เมื่อหลวงปู่มรณภาพ ชาวบ้านจึงได้พร้อมใจกันสร้างกุศลศาลาเป็นอนุสรณ์ ประดิษฐานรูปสลักจำลองไว้เพื่อกราบไหว้ ระลึกถึงเมตตาธรรมคุณของท่าน เป็นที่เลื่อมใสของชาวจีนสืบมา เมื่อชาวจีนแต่จีวอพยพมาตั้งรกรากที่กรุงเทพฯ แล้วก็ได้อุปถัมภ์กันสร้างศาลเจ้าขึ้น พร้อมกับอัญเชิญรูปสลักหลวงปู่ไต้ฮงมาประดิษฐานในศาลเจ้า เพื่อให้ชาวจีนในกรุงเทพฯ ได้กราบไหว้บูชา ต่อมาชาวจีนกลุ่มนี้จึงร่วมใจกันก่อตั้ง “คณะเก็บศพไต้ฮงกง” (大峰公殮屍團) เมื่อปี พ.ศ.2453 เพื่อเก็บศพไร้ญาติ ในวันที่ 20 มกราคม พ.ศ.2480 ได้จดทะเบียนก่อตั้งเป็นมูลนิธิฮั่วเคี้ยวปอเต็กเซียงตึ้ง (華僑報德善堂基金會) หรือที่รู้จักกันในนาม “ปอเต็กตึ้ง” (報德堂) และขยายงานการกุศลไปอย่างกว้างขวาง

3.5 สร้างขึ้นเพื่อเป็นสถานที่บูชาบรรพชนประจำตระกูล

ชาวจีนแต่ละตระกูลจะมีบรรพชนและนับถือเป็นเทพเจ้าประจำตระกูลของตนเอง เพื่อแสดงความกตัญญู ก่อเกิดความสัมพันธ์ในระบบตระกูล ทำให้เกิดการรวมตัวในรูปแบบสมาคมตระกูลแตกต่างกัน เพื่อใช้เป็นทีเคารพสักการบูชาตามความเชื่อและเป็นสถานที่พบปะสังสรรค์ระหว่างญาติมิตรสหายในตระกูลสายเดียวกัน มักจะเริ่มจากการมีศาลบรรพชนตระกูลแซ่ขนาดเล็ก ก่อนที่จะสร้างเป็นศาลเจ้าประจำตระกูลขนาดใหญ่ เนื่องจากชาวจีนมีธรรมเนียมเช่นไหว้บรรพบุรุษ ลูกหลานก็มักจะเอาป้ายชื่อบรรพชนมารวมกันไว้ที่ศาลประจำตระกูลของตน ทุกปีจะรวมตัวกันในงานไหว้บรรพบุรุษประจำปี ซึ่งล้วนทำคุณงามความดีให้กับประเทศชาติ ถือเป็นการพบปะกันของลูกหลานด้วยความภูมิใจอีกด้วย ศาลเจ้าประจำตระกูลในกรุงเทพมหานครล้วนสร้างขึ้นอย่างสวยงามอันแสดงถึงคุณธรรมเรื่องความกตัญญูต่อบรรพชน อย่างเช่น ศาลเจ้าแช่ซิม (沈公書院) วงเวียนใหญ่ ศาลเจ้าตระกูลหยาง (四知堂) ย่านรังสิต ศาลเจ้าสมาคมตระกูลเฮ้ง (王氏大宗祠) สาธูปประดิษฐ์ 44 ศาลเจ้าสมาคมตระกูลลี้ (林氏大宗祠) ถนนเจริญนคร ซอย 46 เป็นต้น

3.6 สร้างขึ้นตามความนิยมของเจ้าของตลาด

จากการลงพื้นที่สำรวจศาลเจ้าที่ตลาดสดในเขตกรุงเทพฯ พบว่า ตลาดที่มีชาวไทยเชื้อสายจีนขายของอยู่แทบทุกตลาดจะต้องมีศาลเจ้าประจำตลาด โดยทั่วไปศาลเจ้าชนิดนี้มักเป็นศาลเจ้าขนาดเล็ก อย่างเช่น “ศาลเจ้าปึงเถ่ากง” ที่ตลาดสดท่าดินแดง “ศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่รังสิต” ที่ตลาดรังสิต “ศาลเจ้าพ่อปู่” ตลาดบางโพ “ศาลเจ้าทีกง” ที่ตลาดคลองถมเซ็นเตอร์ “ศาลเจ้าพ่อสมบุญเจ้าแม่ทับทิม” ที่ตลาดยิ่งเจริญ “ศาลเจ้าเกียงไท่กง” ที่ตลาดศรีทองคำดินแดง “ศาลเจ้าเล่าปุ่นเถ่ากง” ที่ตลาดเจริญนคร ตลาดท่าเตียน มีศาลเจ้าพ่อตันไทรอยู่กลางซอยประตูนกยูง ศาลเจ้าพ่อพระภูมิ ซอยเพ็ญพัฒน์ 1 ศาลเจ้าพ่อสาสติ อยู่ระหว่างซอยท่าเรือแดงและตลาดทรัพย์สิน เห็นได้ว่าศาลเจ้าในตลาดสร้างขึ้นให้มีขนาดเล็ก เพื่อให้พ่อค้าแม่ขายได้

กราบไหว้ขอพรจากเทพเจ้าให้การค้าขายของตนมีความเจริญรุ่งเรือง จึงทำให้ตลาดต่างๆ ที่สร้างขึ้นมาก็หลังยึดเอาเป็นแบบอย่างและสร้างศาลเจ้าประจำตลาดไปด้วยเช่นกัน

3.7 สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกถึงผู้มีคุณูปการต่อสังคม

ศาลเจ้ากลุ่มนี้ชาวไทยเชื้อสายจีนในชุมชนร่วมกันสร้างขึ้น เพื่อเป็นที่ระลึกถึงผู้ที่สร้างความเจริญรุ่งเรืองจนเป็นประวัติสืบต่อกันมา และยังเป็นที่เคารพของผู้คนในชุมชนย่านนั้นๆ สืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน เช่น ศาลเจ้าสัวเนียม ที่ตลาดเก่าเยาวราช เจ้าสัวเนียมหรือก็คือ พระศรีทรงยศ (เนียม) เจ้าสัวใหญ่แห่งสำเพ็ง ผู้พัฒนาที่ดินตรอกเจ้าสัวเนียม (ปัจจุบันเรียกว่า ตรอกอิศรานุภาพ) ตลาดที่พ่อค้าเงินให้ความนิยมสูงสุดของกรุงเทพฯ ตลอดสองร้อยกว่าปีที่ผ่านมา จนคนทั่วไปขนานนามตลาดสองฟากทางของตรอกนี้ว่า “ตลาดเก่า” นอกจากนี้ยังมี “ศาลพ่อปู่เจ้ายี่กอหง” (二舅豐廟) หรือก็คือพระอนุวัฒนราชนิยม (สง เตชะวงนิช 鄭智勇) ซึ่งตั้งอยู่บนชั้นดาดฟ้าสถานีตำรวจนครบาลพลับพลาไชย โดยได้รับการขนานนามว่า “เจ้าพ่อห้วยเมืองไทย” เพราะท่านเป็นเจ้าของโรงห้วย และมีส่วนสำคัญในการริเริ่มให้เล่นห้วยขึ้นในประเทศไทย ท่านบริจาคทรัพย์สินและได้สร้างสาธารณประโยชน์ไว้อย่างมากมาย เช่น ถนนสะพานฮงอุทิก สะพานนิยมนถนถาด สะพานอนุวัฒนโรดม โรงเรียนวัดสะพานสูง (โรงเรียนโยธินบูรณะ) โรงเรียนผยอง ศาลเจ้าไต้ฮงกง ริเริ่มก่อตั้งโรงพยาบาลเทียนฟ้า เป็นต้น ท่านเป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งมูลนิธิป่อเต็กตึ๊งขึ้น โดยชักชวนเหล่าพรรคพวกเพื่อนฝูงในสมัยนั้น มาร่วมกันสร้างมูลนิธิช่วยเหลือผู้ยากไร้ตกทุกข์ได้ยากและสนับสนุนทุนการศึกษาให้แก่เด็กที่เรียนดีแต่ยากไร้ อีกทั้งยังเป็นผู้มีส่วนในการณรงค์หาเงินเข้าสภากาชาดไทยอย่างมาก

3.8 สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความศรัทธาของผู้คนในสังคม

ศาลเจ้าเงินในปัจจุบันมีการสร้างขึ้นใหม่อยู่ในพื้นที่ของวัดทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อตอบสนองความต้องการของพุทธศาสนิกชนในสังคม ที่มีความต้องการอยากจะทำบุญ และไหว้เจ้าเป็ดเสร็จ ณ จุดเดียว (one stop service) ทำให้วัดไทยหลายแห่งในกรุงเทพฯ ได้สร้างอาคารศาลเจ้าแบบจีนหรือมีการอัญเชิญเทพเจ้าเงินที่เป็นที่เคารพศรัทธาของชาวพุทธเป็นอย่างมาก เช่น เทพเจ้าไฉ่ซิงเอี้ย เทพเจ้าไท่ส่วยเอี้ย หรือแม่กระทั่งเทพเจ้ากวนอู มาตั้งประดิษฐานให้บรรดาพุทธศาสนิกชนได้กราบไหว้บูชา วัดไทยบางแห่งมีการประกอบพิธีแก้ปีชงตามแบบพิธีของศาลเจ้าเงินอีกด้วย เช่น มีการไหว้สะเดาะเคราะห์ ทางวัดก็จะให้ทำพิธีไหว้เทพเจ้าไท่ส่วยเอี้ย ซึ่งจัดเป็นเทพดวงดาวประจำปีทีโคจรมาดูแลชะตาชีวิตในแต่ละปี ผู้ใดเกิดปีนักษัตรตรงข้ามกับนักษัตรปีนั้น เรียกว่า “ปีชง” อาจมีเคราะห์ร้าย มีอุบัติเหตุ มีปากเสียง ทะเลาะเบาะแว้ง ทรัพย์สินรั่วไหล ก็จะนิยมมาทำพิธีสะเดาะเคราะห์ หรือแก้ปีชง ผากดวงชะตาไว้ที่วัดนั้นๆ โดยจะต้องเขียนชื่อและวันเดือนปีเกิดลงบนแผ่นกระดาษ แล้วผากไว้ที่วัด หรือที่เรียกว่า “การผากดวง” แต่ทางวัดไทยหลายแห่งก็ไม่ได้ประกอบพิธีกรรมแก้ปีชงอย่างถูกต้องตามธรรมเนียมจีนโบราณ เมื่อทางศาลเจ้าจัดให้มี ทางวัดไทยก็เลยทำตามบ้าง เพื่อจะได้มีรายได้เข้าวัด เป็นภาพที่เห็นได้บ่อยในสังคมปัจจุบัน

4. คุณค่าและความสำคัญของศาลเจ้าจีน

ศาลเจ้าจีนมีบทบาทต่อวิถีชีวิตและการรวมกลุ่มของชาวจีนเป็นอย่างมาก เห็นตัวอย่างจากการรวมตัวเปิดร้านขายเครื่องยนต์และอะไหล่มือสองของชาวจีนย่านถนนทรงวาด จนเกิดคำว่า “เซียงกง” ซึ่งคำนี้มีที่มาจากชื่อศาลเจ้าปึงเถ่ากงอยู่ที่ปลายถนนทรงวาด คนไทยส่วนใหญ่รู้จักกันในนามว่าศาลเจ้าเซียงกง เดิมมีร้านขายเครื่องยนต์และอะไหล่ต่างๆ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2553, น.57) ปัจจุบันกลายเป็นคำที่อยู่ในพจนานุกรมคำใหม่ เล่ม 1 มีความหมายว่า แหล่งเครื่องยนต์และอะไหล่มือสอง นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มของพ่อค้าจีน เพื่อกิจกรรมและการช่วยเหลือสังคมในด้านต่างๆ และการจัดงานฉลองวันเทวสมภพของเทพเจ้าในศาลเจ้าเป็นประจำทุกปี ซึ่งถือเป็นงานกิจกรรมที่สำคัญของชาวไทยเชื้อสายจีน ทำให้ศาลเจ้าจีน อยู่ในฐานะเป็นศาสนสถานที่เกี่ยวข้องทางด้านคติความเชื่อและความศรัทธาที่มีต่อเทพเจ้าของชาวจีนโพ้นทะเลที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย สถาปัตยกรรมและการประดับด้วยลวดลายมงคลต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในตัวอาคารศาลเจ้าล้วนเป็นศิลปะจีนที่รับรู้ได้ด้วยสายตา ทำให้ผู้เข้ามาเยือนและกราบไหว้บูชาเกิดแรงกระตุ้น และตอบสนองด้านจิตใจ ทำให้จิตใจผ่อนคลาย สุขภาพจิตดีขึ้น เพราะมีสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ก่อเกิดความศรัทธาต่อเทพเจ้าที่ประดิษฐานอยู่ในศาลเจ้า ซึ่งจะเป็แรงจูงใจให้อยากเข้าใกล้เพื่อศึกษาที่มาของศาลเจ้าต่างๆ เพิ่มมากขึ้น ดังที่ อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ หรือ ส.ศิวรักษ์ ชาวไทยเชื้อสายจีน ที่บรรพบุรุษเป็นชาวจีนโพ้นทะเลซึ่งเดินทางเข้ามาตั้งรกรากและแต่งงานกับชาวไทยตั้งแต่ยุครัตนโกสินทร์ ตอนต้น ได้กล่าวไว้ว่า

“...อันที่จริงโรงเจจีน ศาลเจ้าจีน และวัดจีนในเมืองไทยเรา เป็นแหล่งรวมความรู้ ทั้งในทางศาสตร์และศิลป์ของคนจีนหลายๆ อย่างอย่างน่าสนใจ โดยเฉพาะใครที่ต้องการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับชุมชนชาวจีนในไทยแล้ว คงต้องให้ความสำคัญกับศาสนสถานเหล่านี้ ในฐานะที่เป็นแหล่งข้อมูลชั้นต้นที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเป็นอันมาก เพราะศาสนสถานเหล่านี้เป็นทั้งศูนย์รวมทางศิลปวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของคนจีนในไทย...”

(ตัวหนังสือ และบุญยิ่ง ไร่สุขสิริ, 2543, คำนำ)

4.1 ศาลเจ้าในฐานะศาสนสถานผู้สืบทอดธรรมเนียมประเพณีจีนโบราณให้ยั่งยืน

สำหรับด้านความเชื่อของชาวจีนโพ้นทะเล สิ่งสำคัญที่สุดคือ “การไหว้เจ้า” อันเป็นธรรมเนียมประเพณีที่ลูกหลานจีนปฏิบัติสืบทอดกันมาตามความเชื่อที่จะต้องไหว้เจ้าและไหว้บรรพบุรุษ เพื่อให้เป็นสิริมงคล และนำมาซึ่งความสุขความเจริญแก่ครอบครัว ศาลเจ้าจึงมีบทบาทความสำคัญเพื่อสืบทอดธรรมเนียมปฏิบัติและพิธีกรรมดั้งเดิมให้อยู่คู่สังคมไทยอย่างยั่งยืน เห็นได้จาก ประเพณีกินเจ เดือน 9 ของชาวจีนฮกเกี้ยนและแต้จิ๋ว บรรดาศาลเจ้าจีน เช่น ศาลเจ้าชีกี๋เซีย่มา วงเวียน 22 ศาลเจ้าโจวซือกงที่ตลาดน้อย ศาลเจ้าโรงเบญญสมาคมที่

สำเพ็ง ศาลเจ้าไต้ฮงกงที่พลับพลาไชย ศาลเจ้าบัวชุมตัวที่เชิงสะพานกรุงเทพ เป็นต้น ต่างก็จะจัดงานเฉลิมฉลองเป็นเวลา 9 วัน 9 คืน ช่วงการจัดงานก็จะประกอบพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีอัญเชิญพรราชาพุทธเจ้า พิธีบังจู่ยเต็งหรือลอยกระทง พิธีชิวท้าวหรือทิ้งกระจาด ฯลฯ รายละเอียดปลีกย่อยในพิธีกรรมของแต่ละศาลเจ้าอาจมีความแตกต่างกันไป แม้ว่าจะมีความแตกต่างกันบ้าง แต่ก็มีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือเพื่อการสืบทอด สืบสาน และอนุรักษ์ประเพณีอันดีงามเหล่านี้จากรุ่นสู่รุ่น

ดังนั้น จึงสามารถกล่าวได้ว่า ศาลเจ้าจีนมีคุณค่าด้านด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และมรดกทางวัฒนธรรมทางนามธรรม (intangible cultural environment) ซึ่งครอบคลุมหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบที่ไม่ใช่กายภาพ ได้แก่ คติความเชื่อ ธรรมเนียมปฏิบัติ ประเพณี และพิธีกรรม ดังจะเห็นได้จากการที่ศาลเจ้าจีนได้ปรับตัวให้เข้ากับความต้องการของผู้คน ซึ่งในปัจจุบันบทบาทของศาลเจ้าจีนเกิดการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ มีการสร้างศาลเจ้าจีนในวัดไทย เพื่อตอบสนองความศรัทธาของสาธุชน คนไทยส่วนใหญ่เป็นชาวพุทธ แต่ในขณะเดียวกันก็ยังมีความศรัทธาต่อเทพเจ้าจีนด้วย ทางวัดไทยก็เลยสร้างศาลเจ้าแบบจีนด้วย กลายเป็นปรากฏการณ์ใหม่ในสังคมไทยที่มีศาลเจ้าจีนอยู่ในพื้นที่ของวัดไทย ทำให้วัดหลายแห่งอยู่ได้ด้วยเงินของผู้มีจิตศรัทธาที่เข้าไปกราบไหว้ เงินที่ได้จากการขายเครื่องเซ่นไหว้หรือการบริจาค ทางวัดก็นำไปใช้ในการซ่อมแซม และปรับปรุงให้ศาลเจ้าในวัดมีความโดดเด่นขึ้น มีการเพิ่มจำนวนเทวรูปเทพเจ้าจีนภายในศาล หลายแห่งเพิ่มให้มีเทพเจ้าที่ตอบสนองความต้องการด้านเศรษฐกิจ อย่างเช่น เทพเจ้าไฉ่สิ่งเอี้ย (เทพเจ้าแห่งโชคลาภ) เทพเจ้าไท่ส่วยเอี้ย (เทพเจ้าคุ้มครองดวงชะตา) เทพเจ้ากวนอู (เทพเจ้าแห่งอำนาจ) ทำให้ภายในวัดไทยมีเทพเจ้าจีนมากขึ้น เมื่อวัดไทยสามารถตอบสนองตามความประสงค์ของผู้มากราบไหว้ได้ก็จะทำให้มีผู้มาทำบุญเพิ่มขึ้น ทางวัดก็มีรายได้มากขึ้นตามเช่นกัน ด้วยปรากฏการณ์นี้ทำให้ศาลเจ้าที่สร้างโดยชาวจีนโดยตรงถูกลดบทบาทลง แม้แต่ชาวไทยเชื้อสายจีนเองก็นิยมเข้าวัดไทยที่มีการบูชาเทพเจ้าจีนด้วยเช่นกัน เมื่อถึงช่วงเทศกาลวันสำคัญของชาวจีน ชาวยุโรปเชื้อสายจีนก็นิยมไปร่วมกิจกรรมในเทศกาลต่างๆ ที่ทางศาลเจ้าจัดขึ้นลดน้อยลง เพราะหันไปร่วมกิจกรรมที่ทางวัดไทยจัดขึ้นแทน สะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวในบริบทของการเปลี่ยนแปลงของผู้คนในสังคมปัจจุบัน เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างความเชื่อของชาวพุทธไทยกับความเชื่อของชาวจีนที่มีต่อเทพเจ้าจีนได้อย่างลงตัว

4.2 ศาลเจ้าในฐานะเป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนในสังคม

จากการสำรวจข้อมูลศาลเจ้าในกรุงเทพมหานครของสำนักผังเมือง พบว่า ปัจจุบันมีมากกว่า 261 แห่ง กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ 35 เขตของกรุงเทพมหานคร บางศาลเจ้าก็เป็นศาลเจ้าที่ขึ้นทะเบียนเป็นศาลเจ้าตามกฎหมายบาติว่าด้วยที่กุศลสถานชนิดศาลเจ้า พ.ศ.2463 บางศาลเจ้าก็เป็นศาลเจ้าเอกชน ทำให้มีขนาดแตกต่างกันไป บางศาลเจ้าสร้างมานานแล้ว บางศาลเจ้าเพิ่งสร้างใหม่ บางศาลเจ้าดูยิ่งใหญ่อลังการ บางศาลเจ้าก็ดูเก่า ขาดการดูแลและการบูรณะ บางชุมชนมีความหลากหลายทางด้านศาสนา แต่ก็มีความเป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนในชุมชน

ได้ สามารถสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตในแบบวิถีพุทธวัฒนธรรม ดังจะเห็นได้จากชุมชนกุฎีจีนที่มี 3 ศาสนา 4 ความเชื่อ เป็นแหล่งที่ตั้งศาสนสถานที่สำคัญทั้งโบสถ์ข้างตาคูร์ส วัดกัลยาณมิตร วรมหาวิหาร มัสยิดบางหลวง และศาลเจ้าเกียนอันเกง แต่อย่างไรก็ตาม ศาลเจ้าทุกแห่งล้วนให้ความสว่างทางจิตใจและปัญญา เป็นที่พึ่งของชาวบ้าน มีเทวรูปแกะสลักไม้เป็นตัวแทนของศาลเจ้าในการแสดงบทบาทต่างๆ เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจให้กับประชาชน จนเกิดการ “บนบานศาลกล่าว” ขอร้องให้เทพเจ้าช่วยเหลือ บางคนนำของมาบนหรือสัญญาว่าจะทำอะไร บางประการ เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยเหลือและเกื้อหนุน ทั้งหมดนี้ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาของผู้คนได้เป็นอย่างดี

4.3 ศาลเจ้าในฐานะศูนย์รวมทางสถาปัตยกรรมและศิลปะจีน

ศาลเจ้าจีนในกรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่มีอายุเกิน 100 ปี เป็นศาสนสถานที่ยึดได้ว่ามีลักษณะทางสถาปัตยกรรม (architectural character) ได้รับอิทธิพลการก่อสร้างตามสถาปัตยกรรมจีนตอนใต้ จากการสำรวจพบว่า มีรูปแบบการก่อสร้างที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ละกลุ่มภาษา ซึ่งพบได้ 4 รูปแบบสถาปัตยกรรม ดังนี้ กลุ่มจีนฮกเกี้ยนก็จะสร้างศาลเจ้าตามแบบสถาปัตยกรรมหมิ่นหนัน (閩南建築) กลุ่มจีนแต้จิ๋วก็จะสร้างศาลเจ้าตามแบบสถาปัตยกรรมเฉาซัน (潮汕建築) กลุ่มจีนกวางตุ้งก็จะสร้างศาลเจ้าตามแบบสถาปัตยกรรมกวางฝู (廣府建築) กลุ่มจีนฮากกาก็จะสร้างศาลเจ้าตามแบบสถาปัตยกรรมเค่อเจีย (客家建築) แต่ศาลเจ้าส่วนใหญ่ในกรุงเทพฯ มีลักษณะโครงสร้างอาคารเป็นสถาปัตยกรรมตามกลุ่มแต้จิ๋ว 2 รูปแบบ คือ แบบสี่เตียนจิน (四點金格局) และแบบผาซือ (爬獅格局) เนื่องจากอาคารชนิดนี้หากแบ่งเป็นห้องตามประโยชน์ใช้สอยจะแบ่งเป็นห้องสี่ห้อง คล้ายเรือนชุดแบบสี่เรือนล้อมลาน มีเรือนหลัก เรือนรอง เรือนยื่นประกบซ้ายขวา และเรือนด้านหน้าอีกหนึ่งเรือน ซึ่งอาคารศาลเจ้าจีนส่วนมากในเมืองไทยเป็นอาคารชนิดนี้ ส่วนแบบผาซือ จะมีเรือนหลัก เรือนรอง เรือนยื่นประกบซ้ายขวา และมีเรือนประตูทางเข้าซึ่งจะเตี้ยกว่าทางเรือนหลัก หากดูผังแล้วจะเห็นว่า เรือนหลักจะสูงเด่นแล้วลาดลงมาทางเรือนประตู เหมือนสิ่งใดกำลังปีนป่าย ส่วนของโครงสร้างรับน้ำหนักอาคารศาลเจ้าจะมี 3 รูปแบบ คือ โครงสร้างรับน้ำหนักไม้แบบไถเหลียง (抬梁式木構架) โครงสร้างรับน้ำหนักไม้แบบชวนโต้ว (穿斗式木構架) โครงสร้างรับน้ำหนักไม้แบบซาเหลียง (插梁式木構架) แต่ละรูปแบบล้วนเป็นเอกลักษณ์การก่อสร้างแบบจีนตอนใต้ จากการสำรวจพบว่า รูปแบบโครงสร้างไม้ในศาลเจ้าของกรุงเทพฯ ไม่ได้เป็นแบบใดแบบหนึ่ง หากแต่มีลักษณะที่ผสมผสานกัน รูปแบบไถเหลียงนิยมอย่างมากทางภาคเหนือ และใช้กับสิ่งก่อสร้างที่มีขนาดใหญ่อย่างพระราชวังและศาลเจ้า รูปแบบชวนโต้วนิยมอย่างมากแถบมณฑลเจียงซี หูหนัน เสฉวน และบริเวณทางใต้ของจีน (Pan, 2009, p.4) นอกจากนี้ศาลเจ้าหลายแห่งมีขนาดโอโถง มีการตกแต่งลวดลายอย่างวิจิตร เช่น ลวดลายสัตว์มงคล พันธุ์ไม้มงคล ข้าวของเครื่องใช้มงคล โดยจะใช้ไม้แกะสลักประดับตามเสาและคาน แสดงออกถึงความสามารถทางฝีมือช่างแกะไม้ อันเป็นหนึ่งในศิลปะที่มีชื่อเสียงจีน ทำให้ศาลเจ้ามีความสวยงามและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ดังนั้น สามารถกล่าวได้ว่า ศาลเจ้าจีนมีคุณค่าด้านสภาพแวดล้อมสรรค์สร้าง (built environment) ซึ่งครอบคลุมองค์ประกอบทางกายภาพที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ เช่น สถาปัตยกรรมประเภทศาสนสถาน ศาลเจ้าจีนในประเทศไทยส่วนใหญ่จะมีหลังคา เป็นหลังคาใหญ่ปูกระเบื้องเคลือบสี คุแล้วเครื่องขั้ว แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบงานศิลปะไปบ้าง แต่ก็หลีกเลี่ยงรูปแบบต่างๆ 9 ชนิด คือ มีชายหลังคายกสูงขึ้น หลังคามุงด้วยกระเบื้องเคลือบสี ทำให้ดูสวยงามมากเมื่อต้องแสงพระอาทิตย์ และตัวอาคารจะประดับด้วยภาพวาดลวดลาย และมีมังกรทองพันรอบเสา ซึ่งเป็นงานศิลปะที่งดงาม (ต่วนลี่เซิง และบุญยิ่ง ไร่สุขศิริ, 2543, น.46) ชาวจีนนิยมสร้างศาลเจ้าให้หลังคาลาดเอียง ชาวจีนมีคำกล่าวว่า “เมื่อยเสี้ยนชิง ชั่วเสียเหรินผิน” (廟斜神興, 厝斜人貧) แปลว่า หลังคาศาลเจ้าลาดเอียง เทพเจ้ายังยินดี หลังคาบ้านคนลาดเอียง คนยิ่งยากจน ดังนั้นสามารถสังเกตหลังคาของศาลเจ้าจีน ตรงอาคารที่ประดิษฐานพระประธานจะมีหลังคาสูงลาดเอียง ชาวจีนถือว่าหลังคายิ่งสูงลาดเอียงเท่าไร เทพเจ้าก็จะยิ่งศักดิ์สิทธิ์ ถ้าเป็นบ้านคน จะไม่นิยมสร้างหลังคาสูงลาดเอียง เพราะมีความเชื่อว่า จะทำให้ยากจนได้ ฉะนั้น ศาลเจ้าจีนจึงมีความสำคัญทางด้านสถาปัตยกรรมจีนและศิลปะจีน ถือเป็นสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมทางรูปธรรม (tangible cultural environment) โครงสร้างทางสถาปัตยกรรมและลวดลายทางศิลปะ ช่วยในการอธิบายเนื้อหาของประวัติศาสตร์อย่างมีเหตุผล เพิ่มน้ำหนักและความเป็นไปได้ ทำให้เกิดความน่าเชื่อถือ จึงเป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อความเข้าใจในสถาปัตยกรรมจีนและศิลปะจีนเป็นอย่างดี

4.4 ศาลเจ้าในฐานะเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ศาลเจ้าจีนในกรุงเทพฯ ที่มีคุณลักษณะที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน ตามที่กรมศิลปากรประกาศขึ้นเป็นโบราณสถาน และได้ประกาศไว้ในพระราชกิจจานุเบกษา มีทั้งสิ้น 3 แห่ง คือ ศาลเจ้าพ่อเสือ ถนนตะนาว เขตพระนคร (ประกาศกรมศิลปากร เรื่อง ขึ้นทะเบียนโบราณสถาน, 2531, น.17) ศาลเจ้าแม่ทับทิม ถนนจักรเพชร (ประกาศกรมศิลปากร เรื่อง ขึ้นทะเบียนโบราณสถาน, 2531, น.15) และศาลเจ้ากวางตุ้ง ถนนเจริญกรุง (ประกาศกรมศิลปากร เรื่อง ขึ้นทะเบียนและกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน, 2544, น.21) ประวัติการก่อสร้างของทั้ง 3 แห่งนี้มีความเก่าแก่เป็นอย่างมาก ล้วนมีคุณค่าที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของสถาปัตยกรรมจีน ยังสามารถแสดงออกให้เห็นถึงความสวยงามที่สามารถสัมผัสถึงประวัติศาสตร์การย้ายถิ่นฐานของชาวจีนโพ้นทะเลในอดีตได้เป็นอย่างดี เป็นปัจจัยที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยี่ยมชมเยือนได้

จากการลงพื้นที่สำรวจ พบว่า ศาลเจ้าจีนหลายแห่งเป็นศาลเจ้าเก่าแก่ที่อยู่คู่กับชุมชนมากกว่า 200 ปี แต่ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าสร้างขึ้นเมื่อใด และยังมีศาลเจ้าจีนอีกจำนวนมากที่เปี่ยมไปด้วยคุณค่าทางประวัติศาสตร์ แต่ยังไม่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน หน่วยงานผู้รับผิดชอบจึงควรเข้ามาจัดการเรื่องนี้อย่างเร่งด่วน เพื่อสงวนรักษาศาสนสถาน ซึ่งเป็นมรดกล้ำค่าไว้ไปยังอนุชนรุ่นหลังและเพื่อการวางแผนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เกิด

ผลประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่นต่อไป อย่างไรก็ตามก็ดี ศาลเจ้าจิ้นก็ยังเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมในชุมชน ทั้งด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี คติความเชื่อ และวิถีชีวิต จนสามารถทำให้นักท่องเที่ยวที่มาเยือนเกิดการเรียนรู้ประวัติความเป็นมาของการตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวจีน ขนบธรรมเนียมจีน ประเพณีจีน ตลอดจนศิลปวัฒนธรรมจีน สิ่งเหล่านี้จะเกิดได้หรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับภาคีการท่องเที่ยว ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชน และนักท่องเที่ยวที่ต้องตระหนักถึงคุณค่าของอัตลักษณ์ชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนทางการท่องเที่ยว ผลที่เกิดขึ้นทั้งหมดนี้มีส่วนส่งผลด้านเศรษฐกิจด้วยเช่นกัน

ดังนั้น การเกิดขึ้นของศาลเจ้าในพื้นที่กรุงเทพมหานครสามารถสะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบศิลปะทางสถาปัตยกรรม ซึ่งควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้อย่างยิ่ง เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาหาความรู้ ฉะนั้น เราจึงควรปลูกฝังให้ผู้คนในชุมชนได้เห็นคุณค่าของศาลเจ้าซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ที่ยังเปี่ยมไปด้วยสีสันและมีชีวิตชีวา แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ศาลเจ้าหลายแห่งต้องถูกรื้อทิ้งเพื่อสร้างศาลเจ้าหลังใหม่ในพื้นที่เดิม ทำให้รูปแบบสถาปัตยกรรมดั้งเดิมที่บรรพบุรุษรุ่นก่อนได้สร้างไว้ต้องสูญหายไป เราจึงควรร่วมกันอนุรักษ์ศาลเจ้าเก่าแก่ดั้งเดิมเหล่านั้นให้อยู่คู่กับสังคมไทย แม้ว่าศาลเจ้าจะมีสภาพที่เก่าแก่ไปตามกาลเวลา ศาลเจ้าจิ้นจึงถือเป็นศาสนสถานที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติร่วมกัน ทั้งยังถือว่าเป็นหลักฐานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของชาติ

4.5 ศาลเจ้าในฐานะเป็นแหล่งสร้างงานอาชีพ

ชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ นอกจากจะเป็นย่านชุมชนที่สามารถสะท้อนเรื่องราวความเชื่อของชาวจีนได้เป็นอย่างดีแล้ว ยังเป็นแหล่งสร้างงานอาชีพอีกด้วย เห็นได้จากชุมชนย่านเจริญไชย ซึ่งเป็นชุมชนที่ยืนยันถึงความสำคัญและคุณค่าของคนในย่านนี้ จากการที่ย่านเจริญไชยถูกล้อมรอบด้วยศาสนสถานจีนที่สำคัญถึง 5 แห่ง คือ ศาลเจ้ากวางตุ้ง ศาลเจ้าหลิวตี้เปี้ยว ศาลเจ้าเล่งบ๊วยเอี้ย ศาลเจ้าไต้ฮงกง และวัดมังกรกมลาวาส จึงทำให้ชาวจีนในบริเวณนี้นำความรู้ความสามารถที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อมาด้วยเรื่องการผลิตเครื่องกระดาษ เช่น ไหว้เทพเจ้าที่มีมาตั้งแต่ก่อนอพยพมายังประเทศไทย จนเกิดเป็นย่านการค้ากระดาษไหว้เจ้า เวลาใครจะซื้อกระดาษไหว้เจ้าก็จะคิดถึงย่านนี้เป็นอันดับแรก จึงมีคำพูดที่ว่า “ถ้าจะหาของที่ใช้ในงานพิธีจีนต้องมาที่นี่ ถ้าที่นี่ไม่มีก็ไม่ต้องไปหาที่อื่นแล้ว” (กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านเจริญไชย, 2556, น.32) ทำให้ชุมชนเจริญไชยเป็นย่านขายสินค้าที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณีของชาวจีนที่ครบทุกอย่าง ถือเป็นแหล่งเดียวที่มีของใช้ในการประกอบพิธีกรรมของชาวจีนที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย จากการลงพื้นที่ที่ชุมชนย่านเจริญไชยพบว่า มีร้านค้าที่จำหน่ายกระดาษไหว้เจ้ามากมาย เช่น ร้านเตี้ยเลียงฮวด ร้านอดลักฮึ้ง ร้านบูเซ็ง ร้านตั้งเคี้ยวมัน ร้านลิ้มเฮงฮวด ร้านฮะซุนเส็ง (เอี้ยะหลี่) ร้านเจียมฮะซุนเส็ง (เจ็พร) ร้านเจ็สมันต์ ร้านจิวฮัวฮะ ร้านเจ็หัง เป็นต้น ย่านนี้แทบทั้งหมดกลายเป็นมรดกวัฒนธรรมทางการค้าที่สำคัญ หาไม่ได้ในที่อื่น ๆ สินค้าหลายอย่างแม้แต่ในประเทศจีนเองก็ไม่สามารถผลิตได้ ต้องมาเอาความรู้จากที่ชุมชนแห่งนี้กลับไป

ดังนั้น ศาลเจ้าเงินจึงมีคุณค่าทางวัฒนธรรมด้านความเป็นเอกลักษณ์ มีบทบาทความสำคัญทางด้านศิลปะ วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณี การท่องเที่ยว ประวัติศาสตร์ ชุมชน ตลอดจนเป็นแหล่งสร้างงานอาชีพให้ผู้คนในสังคม บทบาทศาลเจ้าเงินจะยังคงมีอิทธิพลต่อสังคมไทยอย่างไม่เสื่อมคลาย กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ในฐานะหน่วยงานผู้รับผิดชอบงานศาลเจ้าได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของศาลเจ้า ในปี พ.ศ.2560 ได้จัดทำโครงการสำรวจข้อมูลศาลเจ้าทั่วประเทศ เพื่อนำข้อมูลมาบันทึกไว้ในระบบโปรแกรมทะเบียนศาลเจ้า และนำข้อมูลมาวางแผนเพื่อการพัฒนาศาลเจ้าในอนาคต เห็นได้ว่าเป็นแนวทางที่จะพัฒนาสู่การอนุรักษ์ศาลเจ้าอย่างจริงจังเพื่อให้อยู่คู่สังคมไทยต่อไป

5. บทสรุป

ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวจีนโพ้นทะเลในชุมชนที่แตกต่างกัน ย่อมทำให้ศาลเจ้าเงินก่อเกิด หล่อหลอม ปรงแต่ง และปรับเปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัยของสังคมและวัฒนธรรมนั้นๆ อย่างไรก็ตาม ศาลเจ้าเงินก็ยังคงเป็นศาสนสถานที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจและเป็นสัญลักษณ์แห่งความศรัทธาของผู้คนมากมายที่หลงใหลเข้ามากราบไหว้เทพเจ้าที่ตนเองศรัทธาและนับถือ ทำให้รูปลักษณ์ของศาลเจ้าและเทพเจ้าเงินถูกมองเป็นรูปสัญลักษณ์ที่มีความหมายในทางมายาคติที่เป็นที่ยอมรับของผู้ที่ศรัทธาจำนวนมากมาย การไหว้เจ้า จุดธูป จุดประทัด หรือแม้แต่การเผากระดาษเงินกระดาษทองภายในศาลเจ้าจึงเป็นภาพบรรยากาศที่สะท้อนถึงความเชื่อได้อย่างชัดเจน ดังนั้น ศาลเจ้าเงินจึงมีพลังและมีความศักดิ์สิทธิ์ในความรู้สึกของผู้คนในสังคม ทำให้ศาลเจ้าเงินเป็นศาสนสถานที่มีความสำคัญ มีคุณค่า และมีความผูกพันกับคนไทยเชื้อสายจีนอย่างแนบแน่น ขณะเดียวกันก็นำความหมายทางวัฒนธรรมของศาลเจ้ามายึดถือเป็นศาสนสถานที่มีความเป็นสิริมงคล โดยนำความเชื่อและความศรัทธาผ่านทางศาลเจ้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่งผลให้ศาลเจ้าเงินมีบทบาทสำคัญในการสืบทอดความคิดด้านคติความเชื่อ ธรรมเนียมปฏิบัติ และพิธีกรรม สามารถทำให้คนในชุมชนเกิดความภูมิใจและความมีศักดิ์ศรี (prestige) ในวัฒนธรรมของตน ศาลเจ้าเงินจึงแสดงให้เห็นถึงการธำรงไว้ซึ่งความเป็นจีนในสังคมไทยอย่างยั่งยืน (sustainability) จนกลายเป็นศรัทธาสถานในสังคมไทยไปในที่สุด

เชิงอรรถ

¹ คำว่า “ศาลเจ้า” เป็นการสะกดรูปแบบเก่าตามที่ปรากฏในพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พุทธศักราช 2457

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2534). *คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

- กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านเจริญไชย. (2556). *บันทึกเจริญไชย คนจีนสยาม*. กรุงเทพฯ: พรินเทอร์. กองนโยบายและแผนงาน สำนักผังเมือง. (2554). *รายงานการศึกษาศาสนสถานประเภทศาลเจ้าในเขตกรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ.2554*. กรุงเทพฯ: สำนักผังเมือง.
- เกษียร เตชะพีระ. (2537). *แลลลอลลายมังกร*. กรุงเทพฯ: คบไฟ.
- กุลศิริ อรุณภาคย์. (2553). *ศาลเจ้า ศาลจีนในกรุงเทพฯ*. กรุงเทพฯ: มิวเซียมเพรส.
- ตัวนลี่เชิง และบุญยั้ง ไรรุสศิริ. (2543). *ความเป็นมาของวัดจีนและศาลเจ้าจีนในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา.
- ทองแถม นาถจำนง และพรพล ปันเจริญ. (2544). *สืบสานตำนานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว*. กรุงเทพฯ: เสียดฟ้า.
- เนตรนภา แก้วแสงธรรม ยานชโกวา. (2554). *ไหว้เทพเจ้า 9 ศาลจีนมงคล*. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์.
- ประกาศกรมศิลปากร เรื่อง ขึ้นทะเบียนโบราณสถาน. (2531,16 พฤศจิกายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 105 ตอนที่ 188. หน้า 15.
- ประกาศกรมศิลปากร เรื่อง ขึ้นทะเบียนโบราณสถาน. (2531,16 พฤศจิกายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 105 ตอนที่ 188. หน้า 17.
- ประกาศกรมศิลปากร เรื่อง ขึ้นทะเบียนและกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน. (2544, 21 ธันวาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 118 ตอนพิเศษ 127 ง. หน้า 21.
- พรพจน์ ฉัตรพลรักษ์ และคณะ (แปล). (2529). *สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- พรพจน์ จันทร์โรนันทน์. (2542). *ศาลเจ้าในกรุงเทพฯ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- พรพจน์ จันทร์โรนันทน์. (2546). *วิถีจีน*. กรุงเทพฯ: ประพันธ์สาส์น.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (2543). *จดหมายเหตุรายวันของสมเด็จพระบรมราชปิตุลาธิบติ เจ้าฟ้ามหาวชิรมหิศ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2553). *พจนานุกรมคำใหม่ เล่ม 1 ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพฯ: ธนาเพรส.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- สมบูรณ์ สุขสำราญ. (2530). *ความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมของชุมชนชาวจีน*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสฐียรโกเศศ. (2512). *อัตชีวประวัติพระยาอนุমানราชธน*. พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดตีพร. พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยาอนุমানราชธน ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ.2512.
- สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2463). *กฎเสนาบดีว่าด้วยที่กุศลสถานชนิดศาลเจ้า พ.ศ. 2463*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา.

- สำนักงานปลัดกระทรวงการคลัง. (2553). *ก๊วยจิ้น ศาลเจ้าเกียนอันเกง*. e-MOF Magazine, 6 (65), 17-23.
- สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง. (2543). *ทำเนียบทะเบียนศาลเจ้าทั่วราชอาณาจักรไทย*. กรุงเทพฯ: กระทรวงมหาดไทย.
- สำนักผังเมือง. (2554). *รายงานโครงการวางผังพัฒนาย่านประวัติศาสตร์คลองสาน-ท่าดินแดง*. กรุงเทพฯ: บริษัท โซติจินดา มูเซล คอนซัลแตนท์ จำกัด.
- สำนักผังเมือง. (2559). *ศาลเจ้าครุฑสถานแห่งบางกอก*. กรุงเทพฯ: สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร.
- หอพระสมุดวชิรญาณ. (2467). *จดหมายเหตุพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสแหลมมลายู คราว ร.ศ. ๑๐๗ และ ๑๐๘*. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- อู๋จี้เยี่ยะ. (2553). *60 ปี โพนทะเล*. (ปนัดดา เลิศล้ำอำไพ, บรรณาธิการแปล). กรุงเทพฯ: โปสต์บุ๊กส์.
- Chai, J., Li, Zh. (2001). *Shuo Wen Jie Zi [Origin of Chinese Characters]*. Beijing: Jiuzhou chubanshe. [In Chinese]
- Pan, G. (2009). *Zhongguo Jianzhu Shi [History of Chinese Architecture]*. Beijing: Zhongguo jianzhu gongye chubanshe. [In Chinese]
- Duan, L. (1996). *Taiguo de Zhongshi Simiao [Chinese temple in Thailand]*. Bangkok: Great Perfect Publishing Co., Ltd. [In Chinese]
- Xiao, Y. (1982). *Zuixin Zhongtai Dacidian [A New Chinese-Thai Dictionary]*. Bangkok: Nanmee Books. [In Chinese]